VLADIMIR SIRONIĆ

ISTRANČICE

NARODNE PRIČE

VLADIMIR SIRONIĆ

ISTRANČICE

ISTARSKE NARODNE PRIČE

IZDALO HRVATSKO KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA

ZAGREB 1945.

IZDANO MEĐU GODIŠNJIM ČLANSKIM IZDANJIMA

JERONIMSKA KNJIGA

702.

TISAK NARODNE TISKARE U ZAGREBU

GRBAVKO*

Bila su tri brata. Najmlađi je bio malen, slabašan i grbav, ali veliki prefriganac. Starija braća obrađivala su zemlju, dok je mlađi Grbavko* pomagao majci u kuhinji. Umre im majka, i braća ostadoše sama na svijetu. Stariji i srednji brat odluče poći u svijet trbuhom za kruhom. Tu svoju odluku kažu i Grbavku.

»Dobro je, braćo,« reče im Grbavko. »Nego znate, što ćemo. Car je veoma dobar i milostiv. Hajdemo sva trojica k njemu. Kod njega ćemo dobiti rada, kolikogod budemo htjeli.«

Car je doista bio dobar. Veoma je poštovao i volio poštene i marljive radnike, a osobito poljodjelce, i svagda im pomogao.

Braća se slože i pokupivši svoje stvari pođu k caru.

Kad dođoše pred cara, lijepo ga pozdraviše, kako se i pristoji.

Car se obrati starijem i srednjem bratu, pa im reče:

»Lijepo. A što ste vi radili kod kuće?«

»Presvijetla kruno! Mi smo poljodjelci. Radili smo u vrtu i na polju,« odgovore oni.

»Izvrsno!« car će na to. »U mene ima dovoljno zemlje i za vas, samo ako ste pošteni i vrijedni. Radit ćete u mojem vrtu.«

»A ti, Grbavko, što si ti radio kod kuće?« car će obrativši se najmlađemu od braće.

Grbavko se caru duboko pokloni i reče:

»Presvijetla kruno! Ja nijesam radio ni u vrtu ni na polju kao moja braća. Pomagao sam majci, Bog se smilovao njezinoj duši, u kuhinji.«

---

* U Istri kažu grbavom čovjeku: »Gobo«.

Caru se dopala iskrenost Grbavka, pa mu odmah i reče:

»Dobro! Sviđaš mi se. Poći ćeš u kuhinju i ondje pomagati mojim kuharima. Jesi li zadovoljan?«

»Jesam, presvijetla kruno, i velika vam hvala,« odvrati Grbavko i duboko se pokloni.

Braća zahvale caru i pođu na posao. Stariji i srednji brat upute se u vrt, a Grbavko u kuhinju.

*

Grbavko je zamalo osvojio srca carevih kuhara. Bio je poslušan i rado je radio. Nosio je kuharima drva i vodu, pometao kuhinju i pomogao prati lonce i ostalo posuđe. A posao je znao zasladiti duhovitim šalama i doskočicama, kojima su se svi od srca smijali.

U kuhinji je ostajalo od svega, što se kuhalo za cara, njegovu obitelj i ministre, a mnogo se i vratilo sa stola natrag, jer ni car ni svi ostali nijesu mogli pojesti svega, što je onamo poneseno.

Grbavko je bio uvijek sit, ali pri tom nije zaboravio svoje braće u vrtu. Odnio bi im svakog dana pun lonac mesa i nešto s mesom.

Vrijeme je prolazilo. Grbavko je iz dana u dan bivao sve deblji i deblji. Braća mu stala zavidjeti.

»Čuj,« jednog će dana stariji brat. »Našemu je Grbavku pala sjekira u med. Iz dana u dan postaje sve deblji.«

»Kako i ne bi, kad ništa ne radi, nego samo ždere i spava,« odvrati srednji brat.

»A mi se eto moramo mučiti i raditi cijeli dan poput marve! I opet ništa nemamo od toga,« reče stariji brat.

»Čekaj, doći će vrijeme i mi ćemo onu nesreću otpremiti iz kuhinje,« nastavi srednji brat. »Nego što veliš na to? Recimo caru, da će ga Grbavko riješiti one trojice razbojnika, koji su mu dosada podavili toliko vojnika.«

I tako su se braća među sobom dogovarala i jadnom Grbavku kuhala vruću kašu.

U carstvu su zaista pustošila tri diva razbojnika. Cijelo se carstvo treslo pred njima. Car je više puta poslao proti njima vojsku, ali uvijek bez uspjeha. Razbojnici su svakog puta raspršili vojnike, pohvatali ih i poubijali.

Jednog dana dođe car, da pogleda, što dvojica braće rade u vrtu.

»Dobro. Tako mi se dopada, kad vidim sve u najljepšem redu,« pohvali ih car. »Ali je i vaš brat Grbavko valjan i marljiv momak. On je veoma dosjetljiv i uvijek kaže nešto, čemu se čovjek mora od srca smijati. Kad bi Grbavko bio tjelesno jak, kako je dosjetljiv i prefrigan, i kad bih imao još dvojicu takvih, zacijelo bi me riješili one trojice razbojnika, koji su mi na jad i sramotu.«

»Presvijetla kruno,« stariji će brat. »Naš je brat Grbavko veliki prefriganac i dovitljivac. On će vam, čvrsto sam uvjeren u to, dovesti razbojnike u dvor, ali je potrebno, da ga zastrašite, da će biti ubijen, ako toga ne učini.«

Kad je car to čuo, zamislio se. I stao je svakog dana sve više razgovarati s Grbavkom. Imenovao ga nadzornikom kuhinje. Što više razgovara s njime, sve više mu se dopada. Na posljetku uvjeri se car, da će mu Grbavko dovesti razbojnike.

»Vidiš,« reče jednog dana car Grbavku, »kako te cijenim i volim. Voliš li i ti mene tako?«

»Presvijetla kruno, za vas ću i u smrt!« odgovori Grbavko.

»Ne ću ni krvi ni smrti,« car će. »Meni je potrebna samo tvoja lukavština.«

»Vaša riječ je za mene zapovijed,« Grbavko će.

»Evo, o čemu se radi,« car će. »Bit će, da si već čuo o onoj trojici divova razbojnika, od kojih strahuje cijelo moje carstvo i koji su mi dosada poubijali mnogo vojnika. Ti si veoma lukav i dovitljiv momak, pa mislim, da bi ih jedino ti svojom lukavošću i dovitljivošću mogao domamiti ovamo u moje dvore i ovdje uništiti. Dajem ti osam dana vremena za razmišljanje. Ako to izvršiš, obilno ću

te nagraditi, a ako ne izvršiš, bit ćeš zatvoren do smrti.«

Grbavko se prestrašio, ali nije klonuo duhom. Kad se narednog dana dignuo i odjenuo, izašao je u grad i nabavio omot »grenca«.* Rado je šmrkao i pri tom govorio, da mu »grenc« podvostručava snagu. Spremivši »grenc« u džep, zaputio se caru i rekao mu:

»Presvijetla kruno! Eto, odlučih se. Idem u goru, da vam dovedem razbojnike. Ako me sreća ne posluži, molim vas, da mi oprostite i da me sačuvate u lijepoj uspomeni.«

Zatim se duboko poklonio caru i izašao. Prebacivši torbu preko ramena pošao je na put. Hodajući tako namjerio se na pastira, koji je upravo pravio sir.

»Dobra ti sreća, pastiru,« Grbavko će. »A bi li ti meni udijelio šaku sira?«

»Drage volje, neznani prijatelju,« odvrati pastir i dade Grbavku zamoljeni sir.

Grbavko je spremio sir u torbu, zahvalio pastiru na daru i uputio se dalje. Putuje on i putuje. Kad li najednom ugleda u jednom grmu kraj puta ptičicu. On uhvati ptičicu, spremi je u torbu i hajde dalje. Dugo je hodao i konačno prispio do gore, u kojoj su boravili razbojnici. Kad je iz daleka ugledao prvoga razbojnika, nemalo se prestrašio, ali ipak mu srce od straha nije palo u hlače. Čvrsto je potegnuo malo »grenca« i pošao dalje. Kad ga prvi razbojnik ugleda, poviče:

»Crve zemaljski, po što si došao ovamo? Zar ne želiš više živjeti?«

»Znaš, što? Ako je crv malen, ipak podgrize i obara i najjače stablo. Dok ne znaš, tko sam, ostavi me na miru, jer pograbim li te, popucat će ti kosti,« odbrusi mu Grbavko, kao da se ništa ne boji.

»Hahaha! Vidi, vidi belaja! Ni vidjeti ga nije, ali grmi kao junak,« razbojnik će obrativši se ostaloj dvojici braće, koji su se pojavili iz guštare.

* Duhan za šmrkanje.

»Kad bi ste bili dobri, koliko ste snažni, najprije biste zapitali, želim li štogod jesti, »Grbavko će.« Gosta se najede i napije, a kasnije se razgovara s njime.«

»Oho!« povikaše razbojnici u jedan glas.

»Kakvi oho! Dajte mi nešto pod zube, jer sam gladan,« dobaci im Grbavko.

Jedan se od razbojnika razbijesnio. Pograbio je kamen, stisnuo ga u šaki i razdrobio u prah.

Grbavko se nasmijao. Iz torbe je izvadio neopazice sir i stisnuo u šaki.

»Ako si junak, deder stisni i ti kamen, tako da ti iz njega procuri voda, kao evo meni,« Grbavko će tisnuvši šaku razbojniku pod nos.

Razbojnici se začudili i dali Grbavku jesti i piti. Kad se Grbavko najeo, reče mu drugi razbojnik:

»Bog i duša, valja priznati: Od mojega si brata jači. A sada da vidimo, jesi li jači od mene.«

Rekavši to pograbi jedan kamen i baci visoko u zrak.

»Baciš li ti kamen više od mene, jači si od mene,« razbojnik će.

Grbavko izvadi iz džepa omot »grenca«, otvori i zašmrče nekoliko puta.

»Evo, ovo mi podvostručava snagu. Hoćete li i vi pokušati tu čudotvornu prašinu?« reče i ponudi im omot.

Razbojnici uzmu dosta »grenca« među prste i snažno povuku u nos. Zamalo stanu kihati. Kišu oni i kišu, i suze im navrnu na oči. Grbavko se smije, i dok oni brišu oči, izvadi iz torbe pticu i pusti je u zrak. Ptica poleti i digne se visoko, visoko.

»Pogledajte, kako leti moj kamen!« poviče Grbavko. »To je nešto posve drukčije, nego li tvoj kamen!«

Razbojnici gledaju za pticom, a sve misle, da je to kamen. Gledaju oni i čude se. I gledali su za pticom, dok im se ne izgubi iz vida.

»Ti si zaista jači od moje braće. A sada, da vidimo, jesi li jači i od mene. Nadvladaš li mene, možeš

s nama učiniti štogod hoćeš,« reče treći razbojnik. Zatim pograbi željeznu motku, tešku dvjesta kilograma, i baci je kilometar puta daleko. Motka se zabola do polovice u zemlju, kad je na nju pala.

»A sada pođi po motku, pa je i ti baci tako daleko!« razbojnik će Grbavku.

Grbavko se silno prestraši, ali ne klonu duhom.

»Znaš, što. Ti si motku bacio, pa sada sam i pođi po nju!« Grbavko će odvažno.

Razbojnik pođe i donese motku pred Grbavka.

»Sve to nije ništa! Vidjet ćeš, kako ću je ja baciti!« reče Grbavko. Iz džepa izvuče »grenc« i nabaci dosta u nos. Zatim zasuče rukave, okrene se prema moru, digne ruku nad oči i iz svega grla stane vikati:

»Odmaknite se svi parobrodi na moru! Sad će onamo pasti jedna željezna motka, teška dvjesta kilograma. Bježite, da na koga ne padne i da ga ne ubije!«

»Hej, prijatelju, ne ćemo tako. Čemu, da ti baciš moju motku u more?« razbojnik će.

»A zar ti misliš, da ću je ja baciti samo tako daleko kao i ti. Tebi se miješa u glavi!« odvrati mu ponosno Grbavko.

»Dragi prijatelju!« razbojnik će na to. »Priznajem, da si jači i od mene. Oprosti, što smo te prije tako uvrijedili. Ne zamjeri, znaš! Sada idemo s tobom, kamo hoćeš. Kad smo s tobom, ne bojimo se nikoga.«

»I meni se čini, da je tako,« reče Grbavko. »Odsad sam ja vaš harambaša, i vi me morate slušati, jer inače jao vama!«

»Učinit ćemo sve, što nam narediš,« razbojnici će u jedan glas.

»A sad hajdemo u carsku prijestolnicu! Ondje ćemo lijepo živjeti,« reče Grbavko.

Kad je Grbavko s razbojnicima ušao u prijestolnicu, nasta strah i trepet. Svi bježe pred njima. Kad ih ugleda car iz svojih dvorova, izda zapovijed, da se svi posakrivaju.

Razbojnici gledaju oko sebe i čudeći se gradskim ljepotama stanu kao začarani. Grbavko se uputi prema carskoj kuhinji, a razbojnici za njim. Kad su došli u kuhinju, vikne Grbavko:

»Sada smo mi ovdje gospodari! Ne poslušate li nas, sve ćemo poklati!«

Svi im se klanjaju i pitaju, što žele. Grbavko naruči najbolja jela i bačvu najboljeg vina. I gostili se oni cijeli dan i cijelu noć.

Kad je Grbavko vidio, da su razbojnici potpuno pijani, naloži im, da pođu s njime pogledati, koliko silno bogatstvo leži u podrumima pod zemljom. Razbojnici ustanu i pođu za njim. Grbavko ih odvede do najdubljih zatvora. Ondje svakomu dade u ruku zapaljenu svijeću i reče:

»Pođite jedan za drugim naprijed, a ja ću za vama!«

Razbojnici pođu naprijed i tek što pređu prag, brzo zatvori za njima teška željezna vrata! Zatim zadovoljan pođe k caru, koji ga veselo dočeka. Car mu od srca zahvali i postavi za svog prvog savjetnika.

Odsad su se i braća morala klanjati Grbavku.

*

Čast, što je car iskaza Grbavku, ne da mira njegovoj braći. Njihova zavist biva svakim danom sve veća. Razmišljaju oni, kako da naškode bratu i kako da ga maknu s ovoga svijeta. Razgovaraju o ovom i o onom, ali uvijek bez uspjeha. Jednoga dana dočuju, da u carstvu živi još jedan gori div razbojnik i ljudožder te da ima vilovitu kolibu. Braća samo čekaju dolazak cara, da mu kažu, kako bi mu jedini Grbavko mogao dovesti razbojnikovu kobilu.

Jednoga dana eto cara u vrt.

»Vaš je brat Grbavko moj najveći i najbolji prijatelj,« car će braći.

»Mnogo toga je učinio, presvijetla kruno,« reče stariji brat.

»Ali neka mi vaša presvijetlost ne zamjeri,« srednji će brat, »doznali smo, da u vašem carstvu

živi još jedan gori razbojnik, koji ždere ljude, i da on ima vilovitu kobilu. Naš brat Grbavko mogao bi vam dovesti tu kobilu.«

»To je nemoguće, jer je taj razbojnik prefriganac nad prefrigancima,« car će.

»Na moju vjeru, hoće, presvijetla kruno,« reče stariji brat.

Car se odmah navrati Grbavku i zapovjedi mu, da mu dovede razbojnikovu kobilu.

Grbavko videći, da mora umrijeti prije ili kasnije, pođe ponovno na put. Nekako se sretno i neopazice došulja do razbojnikove kuće. Pođe u staju i sakrije se pod slamu. Kad je pala večer, izvuče se iz slame i približi se kobili u namjeri, da je odveže od jasala. Ali tek što zahvati uzdu, stade kobila tresti i lomatati sa sobom. Razbojnik čuvši njezino lomatanje pojuri put staje. Grbavko se brže bolje sakrije u slamu. Razbojnik dotrči i razgledava sve naokolo po staji. Osvjedočivši se, da nema nigdje ničega, reče kobili:

»Do đavala, čemu lomataš, kad nigdje nema nikoga!« I ponovo pođe u kuhinju.

Tek što je razbojnik odmakao pete od staje, Grbavko se ponovno izvuče iz slame i približi kobili, da je odveže. Kobila stane opet tresti i lomatati, a moj Grbavko ponovno bjež u slamu, čim začu, da se razbojnikovi koraci primiču. Razbojnik pregleda potanko sve, razbaci slamu i ugledavši Grbavka poviče od veselja:

»Aha! Tu si, grbavče! Konačno si dolijao. Prevario si moje prijatelje, ali mene ne ćeš.« I pograbivši Grbavka ponese ga u kuhinju i pokaže ženi.

»Pogledaj, ženo! Taj nesretni grbavac uništi mi prijatelje. A sada htjede ukrasti moju kobilu. Ali debeo je kao brav. Sutra naveče omastit ću njime brkove!« reče razbojnik i zatvori Grbavka u kokošinjac.

Kad je narednog dana razbojnikova žena pred kućom pripremila lonce i zdjele, uzela je sjekiru i pošla, da nacijepa drva. Grbavko je promatra iz kokošinjca i dobaci joj:

»Gospo! Znadem, da ćete me danas zaklati, ispržiti i pojesti. Pustite me iz kokošinjca, da Vam ja nacijepam drva.«

Razbojnikova žena udovolji njegovoj molbi. Pusti ga iz kokošinjca i pruži mu sjekiru. Grbavko stane cijepati drva.

»Gospo!« Grbavko će joj. »Molim vas, pridržite samo malko ovu cjepanicu, da je lakše rascijepam.«

Razbojnikova žena uhvati cjepanicu, a Grbavko mjesto po cjepanici udari sjekirom ženu po glavi. Zatim brže bolje naloži vatru u velikoj peći, pa pograbi razbojnikovu ženu i baci je u peć. Onda pohiti u staju, uzme kobilu, zajaše i pobjegne.

Kad se razbojnik naveče vratio kući, pogledao je u kuhinju i začudio se, što mu žene nigdje nema. U peći još uvijek bukti vatra. Pogleda u kokošinjac, ali ni Grbavka nema. Pohiti u staju, i kad ne nađe ni kobile, odmah mu posta jasno, što se za njegova odsustva dogodilo.

»Ženo, jadnice moja!« bolno krikne razbojnik. »Osvetit ću te strašno. Onaj đavao će već doći u moje šake. Polomit ću mu kosti i izravnati grbu.«

Grbavko je međutim s kobilom sretno prispio u carevu prijestolnicu. Car ga veselo dočekao i bogato nagradio.

*

Kad su braća doznala, da se Grbavko vratio živ i zdrav i da je izvršio junačko djelo, postali su još nenavidniji. Pa kad je car poslije nekoliko dana došao k njima u vrt, stariji brat je rekao:

»Vaše veličanstvo! Naš će vam Grbavko dovesti i samog razbojnika — ljudoždera!

Car je dugo šetao po vrtu i razmišljao. Kad nasta veče, pozove k sebi Grbavka i reče mu:

»Grbavko moj! Dosada si izvršio velike stvari. A sada učini još ovo: dovedi mi razbojnika — ljudoždera!«

Narednog dana pođe Grbavko k caru i reče mu:

»Presvijetla kruno! Umrem li danas ili sutra, svejedno je. Idem po razbojnika. Dajte mi čvrsta

teretna kola, deset parova volova, dvadeset tesara i sav ostali potreban alat.«

Car mu je sve to dao. Grbavko se lijepo prenapravio, tako da ga nitko nije mogao prepoznati. S kolima, volovima i tesarima otputio se put razbojnikove kuće. Dugo je putovao i sretno prispio. Kraj razbojnikove je kuće zaustavio volove i s tesarima stao mjeriti veliki i debeli hrast. Sve to je gledao razbojnik iz svoje kuće. Razbojnik izađe i zapita Grbavka, kojega onako prerušena nije prepoznao:

»Što radiš ovdje?«

»Neki vraški Grbavko mnogo mi je napakostio. U njemu su svi vragovi. Sada gledam ovaj hrast i računam, kako da iz njega napravim čvrstu i tešku škrinju, iz koje mi Grbavko, kad ga uhvatim, nikada više ne će pobjeći,« odgovori mu Grbavko.

»I ja bih ga rado uhvatio. Ukrao mi kobilu i zaklao ženu. Ja ću ti pomoći,« reče razbojnik.

Svi su se dali na posao. Izradili su čvrstu škrinju i natovarili je na kola.

»A sada treba pokušati, hoće li škrinja, kad je zatvorimo, izdržati onoliku snagu, kakva je u Grbavka. Tko će poći u nju, da ga za pokus zatvorimo?« zapita Grbavko.

»Ja!« poviče razbojnik i uvuče se u škrinju.

Tada Grbavko čvrsto zatvori škrinju i poviče:

»Pogledaj dobro na sve strane, ne vidi li se gdje kakva rupica!«

»Nigdje se ništa ne vidi,« odgovori razbojnik iz škrinje.

»A sada napni svu snagu, ne bi li škrinju silom otvorio?« naloži mu Grbavko. »Ako je ti ne otvoriš, ne će je ni Grbavko otvoriti.«

Razbojnik upre sve sile, da otvori škrinju, ali otvoriti je ne može.

»Ne mogu je nikako otvoriti. Ne boj se, ne, Grbavko ne će nikada više pobjeći,« odgovori razbojnik.

»Grbavko doista ne će trebati bježati, jer je ovdje kraj škrinje, u koju te je domamio. Zar me, pobro, ne prepoznaješ? Kratke li si pameti! Ali

znaj, da ni ti ćeš nikada više pobjeći Grbavku, niti ćeš ikome na svijetu štogod na žao učiniti,« ponosno će Grbavko i izda zapovijed, da se krene put carske prijestolnice.

Razbojnik je cijelim putem psovao i upinjao sve snage, da se oslobodi, ali uzalud. Konačno se smirio i prepustio sudbini.

Na glas, da se Grbavko vraća i da vodi sa sobom u čvrstoj škrinji drskog i opasnog razbojnika — ljudoždera, ustalasa se sav grad. Sve se diglo, da ga u slavlju dočeka. I sam car dovezao se preda nj u zlatnoj kočiji.

»Grbavko moj! Riješio si me najvećeg zla. Zato te evo pred ovim mojim narodom imenujem prvim ministrom,« reče car i poljubi ga.

Klicanju i veselju ni konca ni kraja. Došla je glazba i nekoliko pukova vojnika. U velikom slavlju odvezli su Grbavka u grad. Veselje je vrlo veliko. Na svim kućama lepršale su zastave. Zvona su zvonila, glazbe su svirale, a narod je pjevao i plesao od veselja.

Grbavko je pozvao braću k sebi i sve im oprostio. I od toga vremena braća su živjela u ljubavi i blagostanju.

VILA ORLOVKINJA

Živjeli čovjek i žena s brojnom djecom. Pošteno, ali siromašno. Kućica, štalica, kravica, magarica i nekoliko njivica oko kućice — bilo je čitavo njihovo bogatstvo. Čovjek je neumorno radio od jutra do mraka, štedio i prikupljao poput mrava, ali nikako, da nahrani gladne dječje želučiće. I zato će on jednoga dana ženi:

»Ženo, ovako ne možemo dalje. Djeca gola, bosa i gladna. A mi se mučimo i znojimo od rane zore do kasnog mraka, pa opet ne možemo vezati kraj s krajem. Već dugo razmišljam, kako da se izvučem iz te bijede. I konačno sam smislio. Ja ću u svijet za poslom i zaradom, a ti ćeš pripaziti na dječicu i našu sirotinju. Sve mi nešto govori, da ću u svom nastojanju uspjeti. Bog će pomoći i dati, da se sretno vratim kući.«

Smišljeno učinjeno. Čovjek izljubi ženu i djecu i krene na put. Hodajući tako prispije na jedno raskršće. Ondje se namjeri na bogato odjevena gospodina.

»Kuda si to naumio, čovječe?« zapita ga neznanac.

»Eto, krenuh u svijet, da nešto zaradim. Kuća mi puna djece, a ja sam siromah, pa ih nemam čime odjenuti i nahraniti,« čovjek će bolnim glasom.

»Ne trebaš ti, prijatelju, nikuda u svijet,« neznanac će. »Ja ću ti pomoći, ali samo uz uvjet, da mi predaš ono, što ti kod kuće od živoga prvo dođe na svijet. A kad to živo ponaraste do dvanaeste godine, moraš ga dovesti ovamo i ovdje ostaviti. Pristaješ li na to?«

»Da,« odgovori čovjek bez daljnog promišljanja.

Neznanac nato izvuče iz džepa veliku kesu novaca i turnuvši je čovjeku u ruke nestane.

Sve su to promatrale i čule iz obližnje šumice dobre vile, koje su slučajno onuda prolazile.

Čovjek je stao kao ukopan. Kud li to nestade neznanog gospodina? Gleda lijevo, gleda desno, okreće se ovamo, okreće onamo, nema ga nigdje. Ama kao da ga je zemlja progutala! Kad se sabere, opazi u ruci kesu, punu novaca. I razveseli se, jer eto kraja njegovoj bijedi i nevolji! Dječica, slatka dječica imat će odsada u izobilju i ruha i kruha. U tim mislima veselo se otputi kući.

Došavši kući ispriča ženi sve, što je na putu doživio.

»Za Boga, što učini, čovječje?« zavapi žena zdvojno i udari u gorki plač.

»Ali, ženo, umiri se!« čovjek će. »Kakvo je zlo u tome, što neznancu obećah, da ću mu za dvanaest godina predati ono, što kod nas od živoga prvo dođe na svijet! Očekujemo eto, da će nam kravica skorih dana oteliti tele, i magarica ima za dan dva izleći pulića (malo magarče), a i mačka...«

»A zar, jadniče, ne znaš,« prekine ga žena kroz suze, »da sam u blagoslovenom stanju i da svakog časa očekujem porod od srca?«

»Jao! Na to ni pomislio nisam!« zavapi čovjek pograbivši se rukama za glavu.

»Jao nama!« nastavi žena kroz suze. »Neznanac mora da je sam đavao iz pakla. On te je začarao i ti si ni ne misleći ništa prodao naše dijete!«

U kući zavladaše strah i velika žalost.

Nakon tri dana povije žena lijepo i zdravo muško čedo.

Čovjek je s novcem, dobivenim od nepoznatog gospodina, povećao i uredio svoje imanje. U kući je zavladalo blagostanje. Bilo je svega na pretek i za domaće i za strane. Djeca su rasla i napredovala duševno i tjelesno. Ali je u srcima roditelja vladala neprekidna žalost radi obećanja, zadanog neznancu.

Prošle su godine. Već je dvanaesta na izmaku. Konačno osvanu dan, u koji je čovjek prema ugovoru, sklopljenom s neznancem, morao odvesti dječaka na određeno mjesto.

Došavši onamo reče sinu:

»Sinko, pričekaj me ovdje. Skoro ću se vratiti.«

To rekavši poljubi dijete i pođe.

Dječak čeka i čeka, ali oca nema. Naposljetku mu dosadi čekanje i, da si prikrati vrijeme, izvuče iz džepa nožić, pa odrezavši nekoliko prutića u živici stade praviti križiće.

Najednom nešto zašumi u zraku. Dječak se ogleda i kraj sebe ugleda dvanaestak lijepih djevojaka. Bile su to dobre vile, koje su pred dvanaest godina iz obližnje šumice čule razgovor i dogovor njegovog oca i neznanca. Doletjele su u želji, da pomognu dječaku. Vile su okružile dječaka i milo ga gledale.

»Dječače,» reče mu jedna, »samo ti marljivo rezuckaj križiće i porazmještaj ih u krugu sve oko sebe. Oni će ti pomoći u nevolji. Ovamo će doći neznani gospodin, koji te želi odvesti sa sobom. Znaj, da je taj neznanac sam đavao iz pakla. Pokušat će sve majstorije, da te izmami iz kruga križića, ali se ne miči. Molit će te i zaklinjati, da pokupiš i odstraniš križiće oko sebe, ali ti ga ne slušaj. Napravi još jedan veliki križ. I kad ti se đavao približi, zamahni križem prema njemu. I on će tresući se poput šibe na vodi i urlajući uzmaknuti. Đavao ima samo pola sata vremena, da se vrti oko tebe. Nakon tog vremena gubi on moć nad tobom. Ustraješ li kroz to vrijeme, bit ćeš spašen. Đavao će netragom nestati.«

Dobre su se vile zatim povukle u obližnju šumicu, da odanle promatraju, što će se zbiti. Dječak ih je poslušao i stao marljivo rezuckati križiće te porazmiještavati u krugu oko sebe. Po savjetu vila napravio je i jedan veliki križ. Zatim je stao usred kruga malih križića i držeći veliki križ u rukama čekao svog dušmanina.

Tek što se dječak smjestio u krugu, doskakuće đavao, preodjeven u gospodsko ruho. Čim ugleda dječaka na raskršću, nasrne na njega. Ali ga neka nevidljiva snaga zadrža. Đavao se ogledava oko sebe i traži, kakva mu to snaga priječi, da se domogne dječaka, i kad spazi križiće oko dječaka, razbijesni se. Sveđer navaljuje, ali sveđer i uzmiče. Njegov se urlik razlijegao nadaleko. Uzaludan mu posao, jer preko križića ne može. A kad mu uspije bliže doći dječaku, taj zamahne junački velikim križem i đavao uzmakne još dalje. Igra se neprestano ponavljala. Ali kad je prošlo vrijeme od pola sata, đavao klone. Izgubio je svoju snagu i psujući nestao upravo onako, kako su to dobre vile rekle. Dječak je bio spašen.

Vrijeme odmiče. Dan se približava svojemu kraju. Dječak se nemirno ogledava i ne zna, na koju bi stranu. Čudi se, što tako dugo nema oca, a obećao je, da će doći. Htio bi sam kući, ali ne zna puta. Nepoznat mu je kraj. I udari u plač. Plakao je milo dozivajući oca, majku, braću i sestre. Ali mu se nitko ne odaziva, nitko ga ne čuje. Ali ne, čuju ga dobre vile u šumici. I one videći, da nitko ne dolazi po lijepog dječaka, odluče pomoći mu i povesti ga sa sobom u svoje vilinske dvore.

I ne časeći časa pohrle k dječaku. Uzmu ga na ruke i vinuvši se u zračne visine ponesu ga u svoje vilinske dvore. U dvorovima vladala je vila Orlovkinja, glavarica vila i najljepša među njima.

Lijepo je bilo dječaku među vilama. Mazile ga i tetošile sve jedna pred drugom. A najmilije ga gledala sama glavarica.

Prolazile su godine. Pod ljubaznom paskom vile Orlovkinje i ostalih vila dječak se razvio u krasna i stasita momka. A bistrina njegova oka pokazivala je, da on posjeduje također lijepu i junačku dušu i bistar um. I kao što obično biva u životu, planulo je i ovdje srce u ljepote djevojke i krasnika momka. Zamilovaše se dva plemenita srca svom snagom žarke i čiste ljubavi. Vila Orlovkinja, najljepša među vilama i njihova glavarica, zamilova mladoga junaka, a mladi junak nju. Otkriju si ljubav i vjenčaju se. Vilinski su dvori zasjali u najljepšem sjaju. U njima je zavladala velika radost.

»Junače moj,« reče Vila Orlovkinja svom odabraniku na koncu vjenčanog slavlja, »sad smo evo svoji. Ja sam tvoja žena, a ti moj muž. Želim od

srca, da među nama sve do kraja našega života vladaju ljubav i sloga. Ali ako se dogodi, da među nama radi čega dođe do nesloge i sukoba, možeš mi sve reći, ali te molim, da mi ni u kojem slučaju ne rečeš:

Oj ti, vilo, vilo,
Tu i tamo te ne bilo!«

»A zašto ti, ljubavi moja, to ne bih smio reći?« u šali će mladi junak.

»Eh, to ti ne smiješ znati, jer je to moja tajna. Ali znaj,« nastavi vila, »ako mi to kažeš, onda je među nama zauvijek svršeno i ti ćeš teško stradati.«

Život im je prolazio u sreći i zadovoljstvu. Nakon nekog vremena odluče, da će poći u posjete njegovim roditeljima. I spremajući darove za oca i majku, braću i sestre, porječkaše se zbog neke sitnice. I riječ po riječ eto svađe. Mladi se čovjek zaboravi i u srdžbi poviče:

»Oj ti, vilo, vilo,
Tu i tamo te ne bilo!«

Bolje bi bilo, da to nije izrekao. Vila Orlovkinja strašno se razljuti i zapovjedi ostalim vilama, da ga pograbe i bace preko prozora u bezdan. Vile su izvršile nalog. Pograbiše ga i baciše preko prozora. Ali jedna od najmlađih vila neopazice poleti za njim i zadržavši ga u padu polako spusti na zemlju. Zatim ponovo odleti u dvore. Vila Orlovkinja i ostale vile bile su uvjerene, da je zaglavio.

Mladi je čovjek sretno prispio na zemlju. Ništa mu se nije dogodilo. Srce mu je doduše teško krvarilo zbog gubitka lijepe i plemenite žene, ali nije zbog toga klonuo. U njemu je još živjela nada, da između njega i vile Orlovkinje, njegove žene, nije sve svršeno. Oni se moraju ponovo negdje susresti. I ta mu je nada ulijevala snagu. On se digne i krene u veliku šumu.

Lutajući šumom sastane dvanaest hajduka i trinaestog harambašu.

»Kud li to, junače?« poviče harambaša.

»Eto, čuo sam, da u ovoj šumi ima dvanaest junaka i trinaesti njihov zapovjednik — junak nad junacima. Njih tražim i kako vidim, našao sam ih. Poslale me vile, da tom junaku nad junacima pođem u školu. Kod njega ću, vele one, naučiti kako da sakupim još jednu ovakvu četu, pa da onda zajedno navalimo na carski dvor i porobimo carsko blago. I zatim da proglase za cara mene ili trinaestog junaka nad junacima.«

»Dobro misliš,« harambaša će. »A vidi ti se, i pametan si, pa ćeš u kratko vrijeme sve to naučiti. Evo, ja imam čižme. Kad ih navučem i u njima napravim korak, za milju pokročim naprijed. A evo ovaj kaput! Kad ga navučem na sebe, nitko me ne vidi. U tim čižmama i u tom kaputu polazim svakih osam dana najvećem svjetskom mudracu, koji živi daleko preko devet carstava, da ga zapitam za savjet. Njemu se naime dođu klanjati svakog jutra svi vjetrovi na svijetu i kazuju mu, kako je i gdje što u svijetu. Ja ću poći onamo, i mi ćemo carstvo lako osvojiti.«

Od toga dana vrebao je mladi čovjek, kako bi se dočepao čarobnih čižama i čarobnog kaputa. Ali mu to nije polazilo za rukom, jer ih harambaša nikada nije htio dati od sebe, nego ih je ljubomorno čuvao kao oko u glavi.

Kad je jednoga dana harambaša bio dobre volje, veli mu mladi čovjek:

»Ej, druže harambašo! Nekako mi se ne da vjerovati u čarobnu moć tvog kaputa i tvojih čižama. Znaš, kako je! Dok čovjek ne vidi, teško vjeruje. Tako je i sa mnom. Ded, da prokušam tvoj kaput!«

Harambaša se gromko nasmije i pruži mladom čovjeku kaput. Mladi čovjek obuče kaput, pokroči nekoliko koraka u stranu i okrenuvši se zapita harambašu:

»Harambašo, vidiš li me?«

»Ne!«

»A vi, drugovi, vidite li me vi?«

»Ne vidimo te!« povikaše svi u jedan glas.

Mladić se zatim postavi na glavu i zapita hajduke:

»Vidite li, kako sada stojim?«

»Ne vidimo,« oni će.

I vrativši se u njihovo kolo reče:

»Sad sam se doista osvjedočio, da me u kaputu niste vidjeli. I zato ćeš ti, harambašo, kao gospodar tog kaputa biti car u carstvu, kad ga osvojimo. Nego čuj me! Onamo daleko preko devet carstava imam dobrog prijatelja. On ima mač. Kad njime zamahne, dvanaest glava odsiječe. Taj mač želim imati. Pa makar pješačio stotinu godina, ja idem onamo, da mu taj mač ukradem. Ali da imam tvoje čižme, došao bih onamo za jedan dan. I taj bi mač onda pripadao tebi kao caru.«

»Ej, harambašo,« povikaše hajduci u jedan glas. »Daj čovjeku čižme, da donese taj mač. A kad ga budeš imao, bit ćeš najjači na svijetu.«

Harambaša se ispočetka nećkao, ali je konačno u želji, da dođe do čarobnog mača, i nagovaran od hajduka popustio. Predao je mladom čovjeku i čižme.

Mladi je čovjek navukao čizme i napravio nekoliko koraka, da se osvjedoči, da li i one doista imaju moć kao i kaput, koji je već otprije imao na sebi.

»Vidite li me?« poviče on iz svega grla.

»Ne vidimo te!« čuo se njihov povik iz daleka.

»A čujete li me?« jedva dopre do njih njegov glas.

»Jedva te čujemo!« odgovore oni.

»Izvrsno! Ne čujete me i ne vidite, ali ja vam jamčim, da me ne ćete nikada više ni vidjeti ni čuti!« poviče on gromko i nastavi put.

Mladi je čovjek putem razmišljao, kako bi došao do mudroga starca. Putujući tako namjeri ga sreća na lijepi dvorac na visokoj gori. U tom je dvorcu zaista živio mudrac, kojega je tražio.

Mladi čovjek uljudno pozdravi starca, a starac, videći pred sobom neobičnog gosta, zapita ga:

»Sinko! Koje te čudo dovelo ovamo k meni? Ovamo naime ne dolazi nitko osim svjetskih vjetrova, koji mi se dolaze pokloniti svakoga jutra, i harambaše, koji dolazi svakih osam dana, da me upita za savjet.«

»Starče, doznao sam, da si vrlo mudar. Zato sam i došao ovamo, da mi kažeš, gdje stanuje moja žena vila Orlovkinja?«

Mudrac je prekopao i prelistao sve knjige i zapise, ali nigdje nije mogao naći zapisano njezino ime.

»Pričekaj, mladi čovječe. Domalo će ovamo doći vjetrovi čitavog svijeta, pa ćemo njih zapitati, ne znadu li oni što o njoj.«

Dolazili su vjetrovi sa svih strana i klanjali se mudracu. Mudrac je svakoga posebice pitao, nije li možda na svojem putovanju vidio dvorove vile Orlovkinje ili možda o njoj štogod čuo. Nitko od njih nije za vilu ni znao ni čuo.

»Ustrpi se, mladi prijatelju,« mudrac će. »Domalo će dojuriti bura, pa ću i nju zapitati za vilu.«

Za nekoliko trenutaka eto bure. I ona se pokloni mudracu.

»Oj buro,« zapita mudri starac, »znadeš li ti, gdje stanuje vila Orlovkinja?«

»Znadem, mudrače,« odgovori bura. »Upravo sinoć sam joj hladila sobu. Veoma je žalosna. Ali njezini su dvorovi veoma daleko.«

»Ovaj mladi čovjek,« nastavi mudrac, »muž je te vile i ti ga trebaš odnijeti k njoj.«

»Ne mogu ja nositi nikoga,« odvrati bura, »jer koga ja ponesem sa sobom, taj ne ostaje živ. Kad bi on mogao brzo hodati, ja bih ga lako sa zemlje dignula u vilinske dvore.«

»Ej, mogu ja hodati i to vrlo brzo,« veselo će mladi čovjek. »Svaki moj korak dug je jednu milju. Da su vilinski dvori i preko sedam carstava, mogu onamo stići za jedan sat.«

»Kad je tome tako, onda možeš sa mnom na put,« odgovori bura.

Mladi čovjek oprosti se uljudno sa starcem i pođe s burom na put. On napravi deset koraka, a buri ni traga. Zaostala je. Morao ju je pričekati.

»Zar ne možeš brže juriti?« zapita on buru, kad mu se konačno približila.

»Mogu«, veli ona, »ali ti ne bi mogao«.

»Ne brini se ti za mene,« mladi čovjek će joj. »Pa ja sam te i ovdje čekao.«

Bura ne može da vjeruje. Budući da je bio u čarobnom kaputu, bura ga nije vidjela, nego samo čula.

Mladi čovjek pozove buru, da pokroči brže, i jurne dalje. Bura je stala sve jače zavijati, tako da ga je na koncu jedva stizavala. Usput je čupala hrastove, rušila kuće i mostove, nosila kamenje. I tako su konačno podveče u tmici stigli pod dvore vile Orlovkinje.

»Čovječe!« reče mu bura. »Otkuda tebi tolika snaga, da možeš tako brzo hodati? Ni vidjela te nisam. Da te dostignem, morala sam ljudima nanijeti toliku štetu.«

Bura zatim fijukne svom snagom. Ščepa mladog čovjeka i dignuvši ga u zrak, spusti u vilinske dvore.

I mladi čovjek još uvijek zaogrnut čarobnim kaputom i čarobnim čizmama na nogama prošeta se dvoranama vilinskih dvora. On sve vidi, a njega nitko. Približi se vili Orlovkinji i reče joj:

»Ženo moja, vilo Orlovkinjo! Evo vratio sam se. Bez tebe mi nema života. Zgriješio sam ti, dušo, teško, ali sam i okajao svoj grijeh. Oprosti mi! Oprostite mi i vi, dobre vile, sestrice moje.«

Vila Orlovkinja i ostale vile u čudu se pogledavaju. Čuju poznati muški glas, ali onoga, koji govori, ne vide. I pomisliše, da je to duh lijepog muža vile Orlovkinje, kojega su bacile preko prozora u bezdan.

Vila Orlovkinja bori se sama sa sobom. Jest, njezin je muž prekršio njenu zabranu i dobacio joj u lice riječi, kojih nije smio nikada izreći. To je istina, ali njezino ga srce nije moglo, a ni ne može zaboraviti. Konačno popusti osjećaju i progovori:

»Mužu moj! Uvrijedio si me, ali evo ja ti od srca opraštam. Moje te oči ne vide, a želim te tako od srca vidjeti. Gdje si? Jesi li to doista ti ili je to tvoj duh, koji govori?

A zatim se obrati k svojim sestrama i zamoli ih, da i one oproste njezinu mužu. Nakon što su i one izjavile, da mu praštaju, mladi čovjek skine kaput i odbaci čizme. I vile ga ugledaše u svoj njegovoj ljepoti. Vila Orlovkinja pohrli k njemu i srdačno ga izljubi. Veselje ponovo zavlada u vilinskim dvorima.

Mladi je čovjek morao na dugo i široko pričati o svemu, što se dogodilo od trenutka, kada je bio izbačen iz vilinskih dvora, pa do časa povratka. I nikada kasnije nije između njega i njegove vile došlo do sukoba. Izbjegavali su svaku nesuglasicu i dugo živjeli u miru i velikoj ljubavi.

SAKRIVENO BLAGO

Hej, ljudi, znate li, što je krsnik? To vam je čovjek, koji se rodio u košuljici, pa znade, vidi i čuje ono, što običnom smrtniku nije dano ni znati, ni vidjeti ni čuti. Poznate su mu razne tajne, pa tako i tajne vještica i vukovlaka.

Krsnik vam je bio i Blaž Krpan, koji je sa svojom ženom Katom živio u selu podno velike planine u Ćićariji. Bio je siromah, pa je neprestano sanjao o tome, kako bi se dočepao zakopanog blaga i njime popravio svoje loše gospodarsko stanje. Znajući, da se vještice i vukodlaci sastaju na sijela na raskršćima puteva i cesta između jedanaest i dvanaest sati u noći, odluči on poći na jedno takvo raskršće nedaleko svog sela, ne bi li ondje sakriven doznao iz razgovora vještica i vukodlaka, gdje leži sakriveno blago. I jedne večeri došulja se on na spomenuto raskršće, usred kojega se dizalo osamljeno stoljetno stablo. Blaž se popne na stablo i sakrije u gustoj krošnji.

Kad na seoskom tornju odbi jedanaesti sat, dojure na raskršće sa svih strana vještice i vukodlaci. Uhvatiše se u kolo i divlje zaplesaše oko stabla. Od njihovog plesa tresla se zemlja. Nasta silan vihor i grane se stabla sagibaše poput pruća sad ovamo sad onamo. Blažu od straha zasta dah, ali se ne da. Grčevito se drži rukama i nogama grane, da ga vihor ne obori na tle i da ga vještice i vukodlaci ne rastrgaju na komade.

Kad se vještice i vukodlaci do sita naplesaše, okupe se oko stabla i stanu razgovarati. Vihor je prestao, krošnja stabla se smirila i Blaž je naćulio uši, da mu nijedna riječ ne izmakne.

»Znajte, sestre i drugovi,« jedna će od vještica, »eno onamo na onome brijegu dizao se stari dvorac. U njemu su vladali knezovi, koji su na bijelim konjima kao vihor jurili po istarskoj zemljici i u dvorcu nakupili silno bogatstvo. Kad su na dvorac stali navaljivati zmajevi, knezovi su od straha zakopali svoje zlato i dragulje pod onaj sivi kamen kraj dvorca. To blago još i danas leži ondje zakopano. Do njega je lako doći. Samo onaj, koji ga želi otkopati i prisvojiti, ne smije ni s kim progovoriti ni riječi, a kad blago ugleda, mora usta držati zatvorena. Ako usta otvori i samo zine, nestaje blaga. Blago se može otkopati samo u vremenu od jedanaest do dvanaest sati u noći.«

Nasta ponoć, kad vještice i vukodlaci gube svoju moć. Na seoskom tornju odbi dvanaesti sat. Vihor još jednom snažno prodrma krošnjom stabla, u kojoj se od straha šćućurio naš Blaž, a vještice i vukodlaci odlete kud koji.

Blaž polagano i oprezno siđe sa stabla i pođe kući radostan, što je doznao, gdje je sakriveno toli željkovano blago.

Naredne večeri uzme Blaž pikun (pijuk) i lopatu, te se neopažen došulja do sivog kamena na brijegu. Kad na seoskom tornju odbi jedanaesti sat, pljune u šake i stane pikunom otkapati zemlju oko kamena. Blaž marljivo udara pikunom i ni časka ne prestaje kopati. Konačno otkopa zemlju i velikom mukom odvali kamen. Dah mu stane od iščekivanja. Usta čvrsto stisne, da ne progovori. Ponovo udari pikunom i zahvati kotao, u kojem je sakriveno blago. Još jednom udari pikunom i pokrov odskoči. I gle! Pred njegovim očima zablista zlato i drago kamenje. Od veselja i uzbuđenja zaboravi, da ne smije ni progovoriti ni zinuti. Blaž zinu i poviče:

»Ah, kolikog li bogatstva!«

I gle! Poklopac skoči i poklopi kotao. Blaga nesta ispred Blaževih očiju. Na seoskom tornju odbi dvanaesti sat. Dignu se silan vihor, koji zatrpa rupu i prevali kamen na prijašnje mjesto. I sve je opet bilo kao i prije kopanja. Blaž gleda i gleda. Od žalosti bi najradije proplakao. Sreću je već držao u

rukama, a ona mu radi njegove neopreznosti izmaknu. Pograbivši se rukama za glavu zavapi:

»Jao meni! Zašto sam zinuo i progovorio?«

Žalostan se vrati kući.

Naredne večeri ponovo pođe na raskršće. Ponovo se popne na stablo, da dočeka vještice i vukodlake. Ali njih nema. Tako učini i druge i treće večeri. Vještica i vukodlaka nema i nema. I četvrta večer nađe Blaža, kako ustrpljivo čuči u krošnji stabla i čeka. Konačno dojure vukodlaci na vatrenim konjima, a za njima vještice na dvokolicama, u koje su bili upregnuti bijeli konji. Od topota i jurnjave konja i kola dignu se gusti oblaci prašine, te Blaž od nje nije vidio, što se zbiva oko njega. Kad se konačno slegla prašina, ugleda Blaž pod stablom prostrt dugi stol, a oko njega sjede vještice i vukodlaci. Na stolu bijaše neko čudno jelo čudnog mirisa. Nitko tog jela ne jede, nego samo mirišu i u mirisu uživaju. I pri tom među sobom nešto razgovaraju. Blaž naćuli uši, da čuje, što govore. I do njega dopre glas nekog starog vukodlaka, koji ostalima govoraše:

»Braćo i sestrice! Ne znam, da li tko od vas zna, što ću vam večeras reći. Da zna i onaj, koji još ne zna, velim vam, da u onoj velikoj pećini ispod brda Žbevnice ima spilja. U toj spilji leži veliko jezero, a s druge strane jezera livada. Na livadi pasu magarci, svi su od zlata, samo im je rep kao i kod običnih istarskih magaraca. Tko prepliva posred jezera i sretno stigne na livadu do zlatnih magaraca, i kome pođe za rukom vratiti se istim putem posred jezera na jednom od zlatnih magaraca, bit će sretan. Dobit će zlatnog magarca. Ali sve to mora se zbiti od jedanaest do dvanaest sati u noći.«

»Borme, lijepo je to,« jedna će od vještica. »Ali meni se čini i osjećam, da nas ovdje netko nepozvan sluša. Ako ga uhvatimo, jao njemu!«

Blaž se silno prestraši. Ali na njegovu veliku sreću na seoskom tornju odbi dvanaesti sat. Vještice i vukodlaci izgubiše svoju moć i odletiše uz silan vihor.

Blaž siđe sa stabla i pođe kući. Putem je razmišljao, kako će do spilje i do zlatnih magaraca.

Naredne večeri evo njega već u deset sati pred spiljom. U spilju ne može prije jedanaestog sata, jer je pred njom silan drač i korov. Kad odbi jedanaesti sat, nestane drača i korova, a iz spilje zasiju svijetle zrake, kao kad sunce probije kroz oblake. Blaž uzdrhta od uzbuđenja i uputi se u spilju. Došavši na obalu jezera, skoči u vodu i posred jezera prepliva na drugu obalu. Izišavši iz vode ugleda doista na livadi zlatne magarce. Magarci dignu glave i gledaju neobičnog gosta. Blaž promatra magarce i ne zna, kojega da ščepa. Svi su lijepi i najradije bi odveo sve. Konačno se odluči za jednoga, koji mu je bio najbliže, priđe k njemu, uzjaše ga i potjera u vodu. Magarac pokorno sluša Blaža i s njime zapliva posred jezera. Sretno prispiju na drugu obalu jezera i već su blizu izlaska iz spilje. I upravo odbi na seoskom zvoniku dvanaesti sat, kad se Blaž s magarcem nađe na izlasku iz spilje. On tjera magarca dalje, ali magarac kao magarac ne će da sluša. Blaž se razljuti, pograbi magarca za rep i stane ga vući napolje. Magarac se ne da. Blaž povuče jače i otrgne magarcu rep. Uto nasta oko spilje snažan vihor. Blaž grčevito drži u ruci magarčev rep, ali vihoru ne može odoljeti. Vihor mu konačno istrgnu rep iz ruke. I nesta netragom rep i magarac.

I tako je naš Blaž i ovoga puta ostao kratkih rukava. Žalostan i sav pokunjen vratio se kući svojoj ženi Kati.

Kata videći, da njezin muž polazi svake večeri nekuda i da ništa s njom ne govori, poboja se, nije li možda poludio. Rano ujutro pođe u crkvu i zamoli zvonara, da joj dade nekoliko kapljica blagoslovene vode. Zvonar joj udovolji molbi. I kad je Blaž oko deset sati naveče po svom običaju izlazio iz kuće, ona ga neopazice poškropi tom blagoslovenom vodom.

Blaž se doista odmah nakon toga uputi na raskršće, da po treći put pokuša sreću. Došavši onamo

popne se na stablo i sakrije u krošnji. Nešto prije jedanaestog sata nebo se iznenada naoblači, nastane silan vihor, a iz oblaka zasipa tuča, debela poput oraha. Tuča lupa po Blaževoj glavi, ali on za to ne mari. Oko jedanaestog sata zaduva silan vihor i Blaž vidi, kako se u vihoru približavaju k stablu vještice i vukodlaci u nekim čudnim cipelama, iz kojih bukti vatra. Čas plane u vatri jedna, čas druga vještica, ali nijedna ne izgori. Blaž sve to gleda razrogačenih očiju i naposljetku ugleda, kako se vještice s vukodlacima uhvatiše u kolo i bijesno zaigraše oko stabla. Najednom nasta velika svađa i tučnjava. Blaž vidi, kako u tučnjavi jednima odlete noge i ruke, a drugima glave. Ali i opet se ti dijelovi sami od sebe sastanu s trupovima.

»Dosta vike i tučnjave!« poviče najednom jedna od vještica. »Neka među nama opet zavlada mir!«

I nasta mir. Sve se stiša i opet je bilo, kao da se ništa ni dogodilo nije.

»A sada moramo strogo pretražiti svaki grm i svako stablo oko nas,« druga će vještica, »i pronaći onoga, koji prisluškuje našim razgovorima. Opazila sam, da je netko čuo naše dosadanje razgovore te pokušao otkopati blago kraj starog dvorca i odvesti zlatnog magarca.«

Kad je Blaž čuo vještičine riječi, silno se prestraši i pomisli, da mu je kucnuo zadnji čas. Ali na njegovu veliku sreću progovori jedan od vukodlaka i reče:

»Ostavimo to pretraživanje, jer je ionako blizu ponoć, kad prestaje naša moć. Nego čujte,« nastavi vukodlak, »u zidu dvorca na brijegu kraj sela Krasice zazidano je silno blago. Zadnji gospodar dvorca već se dosta namučio i želi riješiti se tog blaga, da spasi dušu. Tko bi se došuljao u dvorac između jedanaest i dvanaest sati u noći i na ognjištu čekao onoga, koji će svoje tijelo na komadima baciti kroz dimnjak, a ne bi se pri tom prestrašio i pobjegao, spasio bi dušu gospodara dvorca i dobio ono silno zazidano blago.«

Tek je vukodlak izrekao ove riječi, udari na seoskom zvoniku dvanaesti sat. I vještice i vukodlaci uz tutnjavu i vihor nestanu.

Blaž siđe sa stabla. Blijed je u licu i putem kući misli, što da uradi. Strah ga je pred čovjekom, koji će raskomadan padati kroz dimnjak na ognjište. Konačno se razjunači i drugog se dana navečer došulja neopažen do ukletog dvorca. Uđe u dvorac i sjedne kraj ognjišta. Pripali lojanicu i stane čekati.

Oko jedanaestog sata nasta u dvorcu jaka grmljavina, tutnjava i lupanje. Netko iz dimnjaka viče:

»Što da uradim?«

»Radi, što hoćeš,« vikne Blaž i sav se potrese od jeze.

»Da bacim?« poviče onaj iz dimnjaka.

»Baci!« odgovara Blaž.

I odjednom uz štropot pljusne iz dimnjaka na ognjište kuštrava glava otvorenih očiju i ustiju i ceri se Blažu. Blažu se naježi kosa. Tijelom mu prođu drhtaji i već htjede pobjeći, ali se ne može ni maknuti.

»Da bacim?« začu se po drugi put glas iz dimnjaka.

»Baci!» odgovara Blaž kao u nesvijestici.

Uz silan štropot pljusne na ognjište čovječji trup. Blaž ne zna, što da radi. Samo gleda i šuti.

»Da bacim?« čuje se iz dimnjaka po treći put.

»Baci!« Blaž će iznemoglo.

I kroz dimnjak se na ognjište stropoštaju čovječje ruke i noge. Raskomadani dijelovi čovječjeg tijela stanu skakati po ognjištu i gle čuda! Odjednom se sastave i pred Blažom osvane čitav i živ čovjek. Blaž bi se zacijelo rado dignuo sa stolice i od straha pobjegao, ali ga izdale noge. Kao da je prikovan za stolicu! Ni maknuti se ne može.

Čovjek priđe Blažu, i upita ga:

»Kako se zoveš?«

»Bla — bla — blaž !« Blaž će drhtavim glasom.

»Hajde, Blažu, digni se! Kucnuo je čas, da te radi tvoje odvažnosti nagradim. Dugo sam se mučio, a

ti si me spasio. Tvojom zasługom mogu se sada odijeliti od ovoga svijeta i preseliti u vječnost.«

I čovjek priđe Blažu, grčevito mu stisne desnicu i povuče ga sa stolice.

»Slijedi me!« čovjek će na to. Uzevši crnu kredu, pođe s Blažem u jednu od soba i na bijelom zidu označi, gdje leži zazidano blago.

»Evo, ovdje je blago. Tvoje je. Uzmi ga!« reče i nestane.

Blažu je, kao da sanja. Konačno ga napusti strah i on se dosjeti, da mora blago izvaditi iz zida prije ponoći! Brže bolje dohvati pikun i njime razbije zid na označenom mjestu. I gle! Na otvor iz zida prosu se na pod hrpa žutih cekina i dragog kamenja. Blaž sve to brže bolje pokupi u vreću i veselo krene svojoj kući.

Na pragu kuće čekala ga njegova Kata. Kad ga ugleda živa i zdrava, duboko uzdahne i reče:

»Hvala Bogu, što si se živ i zdrav vratio kući. Ne znam, što nosiš u vreći. Ali da je u njoj i mačak, zadovoljna sam. Samo kad si kod kuće.«

Blaž oštro pogleda Katu i reče:

»Kato! Od danas nisi više sirota, nego prva u selu. Čitavo selo će ti se klanjati.«

Blaž je pametno uložio nađeno blago. Kupio je šuma, livada, oranica, sjenokoša, veliko stado ovaca i par volova, te je — kako pričaju — sa svojom Katom bezbrižno živio do smrti.

DJEVOJKA OSLOBODILA ŽIVALA

Bio velik bogataš trgovac i imao tri kćeri. Starije dvije bile su ohole i držale se na velikašku. Svakih osam dana tražile su druge haljine i drugu raskoš. Treća kćerka Ružica bila je ponizna i dobra. Ona nije dala ocu da troši mnogo na nju, nego je s malenim bila zadovoljna.

Najednom je bogataš pomalo počeo propadati. Čas ga udari jedna nesreća, a malo zatim dvije. Već mu je sav imetak propao. Samo na jednom mjestu ostalo je još dvadeset i pet tisuća u novcu. I morao je poći po taj novac, ako je još htio trgovati ili živjeti.

»Drage moje kćerke,« on će svojim kćerima. »Moje je bogatstvo propalo. Imao sam milijune, a sada nemam nego dvadeset i pet tisuća kod jednog čovjeka u gradu. Nakanio sam sada poći po taj novac, ali ne znam, što njime da započnem, da li da trgujem dalje ili da samo tako živimo? Ali vama dvjema ne mogu više kupovati ni haljina ni drugih raskoši.«

»Vi lijepo pođite po novac,« kažu mu one dvije, »i najprije kupite nama dvjema haljine i još nešto lijepo. I bez toga ne dođite kući. A s onim, što vam preostane, trgovat ćete.«

»Te moje dvije kćeri,« on će u sebi, »ne znadu, što je siromaštvo, ali će možda za kratko vrijeme gledati i za zalogajem kruha. Mi sigurno ne ćemo dobro proći.«

»A ti, Ružice moja,« reče zatim najmlađoj kćeri, »što da donesem tebi?«

»Ružice! Donesite ružice, i ništa drugo,« ona će mu ponizno. »A ne treba vam više ni sluškinje držati, jer ću ja obavljati sve kućne poslove.«

»Ne ćeš ti biti ničija sluškinja,« odgovori joj otac. »Ti si mi još jedino veselje. Kad ne bih tebe imao, ne bih više ni živio.«

I on pođe u grad po novac. Kad se vraćao kući, izgubi nekako put i zađe u goru. A kiša pada, da se Bog smiluje. Ide on gorom i na svoju nesreću namjeri se na hajduke. Oni mu oduzmu novac i robu pa ga puste, da pođe naprijed. Postao je najsiromašniji čovjek na svijetu. Više nije imao, tako reći, ni čime bi miša otrovao. Ide on gorom, kiša pada, a tamno je, da ni prsta ne vidiš pred očima. Izdaleka opazi vatru i pođe ravno prema njoj. Kad je došao blizu, ugleda lijepu palaču i onako gladan reče:

»Bih li unišao u palaču ili ne? Nema druge, moram unići, pa makar izgubio glavu.«

I uniđe u palaču. Najprije dođe u kuhinju, a u njoj ni žive duše, nego što plamsa velika vatra. Približi se vatri, stopli se i osuši odijelo na sebi. Kad se osušio, otvori se na kraju soba, a u njoj prostrt stol i na njemu juha. Njemu je onako gladnu zamirisalo, pa sve nešto promišlja, bi li sjeo za stol i večerao ili ne bi. I konačno se ojunači, sjedne za stol i lijepo večera. Kad je pojeo juhu, a to se tanjur sam promijeni pa dođe na stol drugi s govedinom, dođe treći, četvrti, dođe borme najzad i crna kava, a vidjeti nije nikoga. Kad je tako povečerao, otvori se druga soba, a u njoj raspravljena postelja. On pođe, legne i zaspi. Narednog jutra digne se i nađe već pripremljen doručak. Najede se i izađe iz palače. Dođe u perivoj i ondje nađe voća i ružica svake vrsti. Promatrajući tu ljepotu dosjeti se, da je najmlađoj kćeri obećao donijeti jednu ružicu. Otrgne jednu ružicu i već stupi na vrata od perivoja, a preda nj dođe neko ružno stvorenje, kakvo nikad u životu nije vidio.

Rugoba rikne, da se sve streslo, i zapita trgovca, tko je on, kako je onamo prispio, i konačno, kako se usudio otrgnuti ružicu u njegovu perivoju.

Trgovac mu na to ispriča, što mu se dogodilo i najzad, kako mu je najmlađa kćerka Ružica naručila, da joj donese samo jednu ružicu. On je ružicu kupio, ali budući da su mu i nju hajduci oteli, otrgnuo je ovu u perivoju.

Kad je rugoba čuo za kćer Ružicu, progovori:

»No, sada ćeš mi morati nešto obećati, i to, što ti je najdraže na svijetu. Imaš mi dovesti tu svoju najmlađu kćerku Ružicu i ostaviti je kod mene kao ženu. Ako mi to ne obećaš, bit će ti za glavu.«

I čovjeku ne preosta drugo, nego da obeća kćer rugobi. Ali se rugoba ne zadovolji pustom riječi nego je trgovac morao potpisati ugovor. I tek onda pusti čovjeka kući.

Došavši kući preda kćeri ružicu i udari u plač.

»Što vam je, oče?« zapita ga kćerka. »Zašto plačete? Za bogatstvom? I ostali ljudi osiromaše, pa ipak moraju nekako živjeti do Božje volje. I mi ćemo već nekako proći. Ne plačite!«

»Da ti, kćerko, znadeš, što je meni, ne bi me zacijelo tješila, nego bi zajedno sa mnom ljuto zacvilila.«

»Ali, oče mili, kažite, što je, pa ako mi je za vas i glavu gubiti, rado ću je dati.«

Otac joj sve po istini ispriča.

»Pa ne plačite toliko za to: ja idem s vama, pa neka se dogodi, što hoće. Bit će onako, kako je Bog odredio.«

Narednog dana odvede otac svoju kćerku u onu čudnu palaču. Prispjevši onamo nađu već pripremljen ručak. Oni žalosni ručaju. Na pomisao, da mora svoju najbolju kćerku ostaviti ovdje, stao je otac plakati. Kad bi barem smio ostati s njome! Ili barem da vidi onu rugobu i da ga pita, što će učiniti s njegovom kćerkom i smije li je kadgod posjetiti! Ali rugobe nema. Njega se moglo vidjeti samo u perivoju, i to izjutra od osmog do devetog sata. Otac je morao otići, a da rugobe ni vidio nije.

Kćerka se vrati u palaču i nađe sve sobe otvorene. Sobe pune haljina, robe, hrane i svega, što srce može zaželjeti, ali nigdje žive duše. Nije trebala ni kuhati, ni pospremati, ni šivati — sve se pripravljalo i spremalo samo od sebe. Naveče povečera i

pođe spavati. Ujutro ustaje, nađe pripravljen doručak i doručkuje. Nakon doručka pođe u perivoj. Šeće amo, šeće onamo i gleda svakakvu ljepotu. Prispije do jednoga parka i tu ugleda onu rugobu, kojoj je bilo ime Žival. Djevojka se prestraši i ni riječi ne može da progovori. Žival lomata i riče iz svega grla, dok je ne opazi. Kad ugleda onako prestrašenu, stane je tješiti i moliti, da ga poljubi. A ona se na to još većma prestraši.

»Radije ću ovog časa umrijeti, nego tebe poljubiti,« reče ona i udari u plač.

»Ne plači, djevojko,« odgovori Žival. »Ja te ne ću siliti, da me poljubiš.«

Taj je Žival bio ukleti mladić i kad bi ga ona bila samo jedamput poljubila, bila bi ga oslobodila.

Tako su oni živjeli zajedno već godinu dana. Samo ujutro bi se vidjevali. Djevojka se već tako priučila na nj, da je jedva čekala čas, kad će se s njime sastati. Ali poljubiti ga nikad nije htjela.

Djevojka mu je uvijek govorila, da bi rado posjetila oca, da vidi, kako mu je.

»Kad tako želiš vidjeti oca,« reče joj najzad Žival, »ne boj se, pustit ću te k njemu. Večeras ćeš poći spavati kao obično, a sutra ujutro naći ćeš se u postelji kod njega. Ali narednog dana moraš doći natrag, jer će inače biti naopako i tebi i meni. Vidjet ćeš dakle oca, ali pazi, što ti rekoh, vrati se na vrijeme natrag.«

Nadođe večer. On nekamo nestane, a ona se vrati u palaču. Neustrpljivo je očekivala noć, da pođe spavati. I konačno dođe noć. Ona pođe spavati i zaspi.

Kad se ujutro probudila, našla se kod oca. Kako joj se poveselio! Više nije znao, da li je živa ili mrtva. I stali jedno drugom pričati, kako im je. Ona mu se nije ništa tužila, samo je govorila, da joj je veoma dobro.

»Imam,« veli ona, »svega, što mi srce zaželi. Samo vas, oče moj, nema sa mnom. Žival mi nikad uvredljive riječi nije rekao, a niti me zlostavlja.«

Sestre su joj zavidile, što joj je kod Živala tako dobro. I kad je spomenula, da mora odmah natrag, jer će inače biti zlo po nju i po Živala, ako zakasni, stale su je nagovarati, neka ostane kod kuće jedan dan više. Govorile su to, samo da joj naude. Ona se dala nagovoriti i ostala je kod kuće jedan dan više, nego li je smjela.

Naredne večeri prebaci se nekako na postelji, kako joj je Žival bio rekao, i ona se ujutro nađe u njegovoj palači. Doručkuje i odmah zatim pođe da potraži Živala. Ali njega nigdje nema. Hoda ona tako po perivoju i zove:

»Živale, Živale!«

Ali njega nema. Traži ga dalje i plače, da bi i kamen prosuzio. I naposljetku nađe ga u jednoj šikari. Žival leži kao mrtav i ne miče se. I stala se još više žalostiti i plakati.

»Živale, probudi se!« zove ona, ali on se ne miče. »Ustaj, dragi moj Živale, uzet ću te za muža i poljubiti,« nastavi ona. I poljubi ga. On namah skoči na noge. S njega padne ona životinjska koža i pred njom se pojavi lijep mladić, da ljepšega ni poželjeti nije mogla. I zagrle se. On joj zatim ispriča, da je sin kralja, da je već sedam godina uklet i da bi bio uklet, dokgod ga ne bi poljubila djevojka Ružica.

»A sada hajdmo odavle k tvom ocu, pa ćemo se vjenčati,« reče joj on.

Pošli su po oca i sestre i otišli kralju, Živalovu ocu. Kad se pročulo, da se vratio kraljev sin, nastalo je veliko veselje u cijelom kraljevstvu. Kraljević je oženio dobru i skromnu djevojku Ružicu.

JAČA OD SMRTI

U davno vrijeme živio car, koji je imao prekrasnu kćerku. Carstvo je bilo prostrano i snažno, a štitila ga velika i jaka vojska. Prijestolnicu i cara čuvala je posebna vojska, zvana garda, u kojoj su služili odabrani i najljepši momci iz svih krajeva carstva. U carevoj gardi služio je siromašan momak, koji je svojim vitkim stasom, ljepotom i plemenštinom daleko nadvisivao ostale svoje drugove. Radi tih svojih lijepih svojstava bi uvršten u četu, koja je čuvala najuže odaje carskih dvora.

I prekrasna carevna, šećući carskim odajama, zapazi krasnika-momka i, čemu da duljim, zavoli ga svim žarom svog mladog srca. Planu srce i u lijepog momka. Pogledima miluju jedno drugoga. I carevna, želeći da se ta ljubav ostvari, odluči jednog dana poći k ocu i zamoliti ga, da joj dozvoli vjenčati se s lijepim vojnikom. Ona to i učini, ali car — otac ne htje o vjenčanju ni čuti. Što više, silno se razgnjevi i zapovjedi, da lijepog vojnika, zavodnika njegove kćerke, odmah uhapse i bace u tamnicu. Careva zapovijed smjesta bi izvršena.

Carevnu obuzme velika žalost. Od žalosti teško oboli i nakon nekoliko vremena umre. Car naredi, da se mrtvo tijelo carevne svečano položi u carsku grobnicu pred glavnim oltarom crkve nedaleko dvora i da grobnicu njoj u počast ima po danu i po noći čuvati po jedan od vojnika careve garde naizmjence. I ta careva naredba bi izvršena.

Carevna bi ukopana, a kraj grobnice bi postavljen na stražu jedan vojnik careve garde. Vojnici na straži smjenjuju se svakog sata. A kad bi izvršena smjena straže o ponoći, zapovjednik straže ustanovi, da je vojnik, koji je preuzeo stražu u jedanaest sati naveče, netragom nestao. I tako su neprestano svake noći netragom nestajali vojnici, koji su stražu kraj grobnice preuzimali u jedanaest sati naveče. Među vojnicima carske garde zavladao je strah i trepet, jer svaki od njih može doći na red, da preuzme stražu kraj groba carevne od jedanaest do dvanaest sati u noći i nestane.

Tajanstven nestanak vojnika zabrinu cara. I on stane razmišljati, kako bi tome stao na put. Konačno sjeti se lijepog vojnika, uzročnika prerane žalosne smrti svoje kćerke, koji još uvijek čami u tamnici.

»Jest!« pomisli car. »Lijepog ću vojnika osloboditi tamnice, primiti natrag u gardu i odrediti, da preuzme stražu kraj groba moje kćeri od jedanaest do dvanaest sati u noći. Nadam se, da ću na taj način najprije riješiti tajanstvenu zagonetku i možda spriječiti daljni nestanak mojih vojnika.«

Što car odluči, to i učini. Na njegovu zapovijed momak je pušten iz tamnice i ponovo preuzet u gardu. A iz dnevne je zapovijedi vojnik čuo, da po carevoj naredbi ima preuzeti stražu kraj groba carevne od jedanaest do dvanaest sati u noći.

Momak se silno prestraši, jer je i on već doznao, da svaki vojnik, koji odlazi u to doba na stražu, netragom nestaje. Sav žalostan i potišten stane lutati gradom i tako se najednom nađe na morskoj obali pred velikim kamenim kipom, koji je prikazivao prekrasnu mladu ženu i o kojemu su kolale čudne priče. Tako su među ostalim pričali, da kamena žena u stanovito doba oživi i da kamenim češljem češlja svoju bujnu kosu. Momku, koji je stajao pred kipom i promatrao ga, sve je to došlo na misao. I zagleda se u kip. Kao da od kamene lijepe žene hoće da zatraži pomoć u svojoj velikoj nevolji! I odjednom mu se pričini, da je žena otvorila oči, da ga blago gleda. I gle! Što to bi? Ona ga doista milo promatra. Usne joj zadrhtaše i on čuje glas:

»Vojniče! Znam tvoju nevolju. Ti moraš večeras od jedanaest do dvanaest sati poći na stražu kraj groba carevne, koja je od žalosti za tobom umrla.

Ne boj se! Ne će ti se dogoditi nikakvo zlo. Samo pazi, što ću ti reći. Kad te postave kraj groba, da čuvaš stražu, pričekaj časak, dok iz crkve izađu zapovjednik straže i vojnik, koji je pred tobom bio na straži. A zatim odmah što brže pobjegni na propovjedaonicu i ondje se sakrij. Tek što odbije jedanaesti sat, otvorit će se grobnica i carevna će izaći iz njega. Kad te ne nađe na određenom mjestu kraj groba, tražit će te posvuda po crkvi, samo na propovjedaonicu ne će doći. Ne našavši te krenut će prema oltaru, kleknut će i pomoliti se. A zatim će se vratiti u grobnicu. A ti ostaj na propovjedaonici, dok se za carevnom ne zatvori grobnica.«

To kamena žena reče i zašuti. Ponovo se okameni. Momak dobro upamti, što mu ona reče, i vrati se u kasarnu.

Kad nastupi doba njegove službe, pozovu ga i odvedu na stražu kraj grobnice. Tek što su zapovjednik i vojnik, koji je prije njega bio na straži, u žurbi nestali iz crkve i za sobom zatvorili vrata, on smjesta pojuri na propovjedaonicu.

Odbi jedanaesti sat. Sve se u crkvi potrese. Kandilo pred oltarom zadrhta, orgulje zabruje, svijeće se upale. Grobnica se otvori i carevna izađe. Stane i gleda, gdje je vojnik. Kad ga ne ugleda na određenom mjestu, stane ga tražiti po crkvi. Svuda zaviruje, svaki kutić pomno pregledava. Samo na propovjedaonicu se ne obazire. Vrijeme odmiče i približava se ponoć. Obišavši svu crkvu, osim propovjedaonice, carevna pođe pred oltar, klekne i pomoli se. I malo prije nego će odbiti ponoć, digne se i krene u grob. Spuštajući se polagano u grobnicu baci pogled na propovjedaonicu i ugledavši na njoj vojnika poviče:

»Konačno sam te pronašla. Danas ti ne mogu ništa, ali sutra jao tebi!«

To rekavši nestane. Grobnica se zatvori i u crkvi zavlada tišina.

Momak smjesta napusti propovjedaonicu i žurno pođe na svoje mjesto, da dočeka smjenu.

Kad odbi dvanaesti sat, otvore se vrata crkve i u crkvu uniđe zapovjednik s novim vojnikom. Ugledavši živa i zdrava momka na određenom stražarskom mjestu kraj grobnice, protrnu od straha i iznenađenja.

Odmah nakon izvršene smjene javiše caru, što se dogodilo. Car naredi, da mu momka smjesta predvedu. Kad ga car ugleda, stane ga ispitivati, kako je ostao živ i zdrav. Ali momak samo odgovara:

»Ništa nijesam ni vidio ni čuo.«

Car ga na to potapša po ramenu i reče mu:

»Dobro, vojniče moj! Kad je tome tako, onda ćeš ponovno na stražu sutra naveče od jedanaest do dvanaest sati!«

Momak se zgrozi. Nigdje ne može naći mira. Nakon neprospavane noći stane opet lutati gradom. I opet se — ni sam ne zna kako — nađe pred kamenim kipom na morskoj obali. Gleda on u kip i u duši moli, da bi mu kamena žena po drugi put progovorila i dala savjet, što mu je činiti, da spasi život. I gle! Odjednom se kip zaljulja. Kamena žena oživi i on vidi, kako ga promatraju blage oči. Žena mu se blago smiješi i tiho progovara:

»Mladiću! Ne boj se! Sve će dobro proći. Samo se junački drži! Večeras sakrij se na crkvenom koru. I ostaj ondje, dok carevna ponovo ne siđe u grobnicu.«

To rekavši kip se ukoči. I bi kamen kao i prije. Momak dobro upamti savjet kamene žene i krene kući.

I kad naveče nastupi doba službe, mladića ponovo odvedu u crkvu na stražu. Kad u crkvi osta sam, pobjegne što je brže mogao na crkveni kor.

I opet odbi jedanaesti sat. U crkvi se sve potrese. Vječno svijetlo u kandilu pred oltarom zatitra, orgulje zasviraju, svijeće se upale. Grobnica se otvori i carevna sva u sjaju izađe. Gleda, gdje je vojnik, i kad ga na određenom mjestu ne ugleda, pojuri na propovjedaonicu. Ne našavši ga ondje, stane tražiti po crkvi. Pažljivo pregledava svaki kutić, svuda zaviruje. Samo crkveni kor ostavlja po

strani. Vrijeme prolazi i ponoć se primiče. Carevna polagano dođe pred oltar, klekne i moli. Obavivši molitvu, ustane i stane silaziti u grob. Spuštajući se u grobnicu baci pogled na crkveni kor i ugledavši ondje momka dovikne:

»Aha, pobjegao si na kor. Večeras ti više ništa ne mogu, ali sutra jao tebi!«

Doviknuvši mu to iščezne u grobnici. I grobnica se zaklopi. U crkvi nasta opet tišina.

Čim se grobnica zatvori, momak siđe sa crkvenog kora i zauzme svoje mjesto kraj grobnice.

Uto odbi dvanaesti sat. Vrata crkve se otvore i dođe smjena. Nakon izvršene smjene jave odmah caru, da je vojnik na straži i ovoga puta ostao živ i zdrav. Car naredi, da mu vojnika odmah predvedu. Car ga ponovo stane ispitivati, na koji je način po drugi put iznio živu glavu. Ali vojnik ne htje ništa kazati, nego samo zbori:

»Nijesam ništa ni vidio ni čuo.«

»E, kad je tome tako, onda ćeš, vojniče moj, sutra naveče od jedanaest do dvanaest sati ponovo na stražu!«

Car ga na to otpusti. Momak žalostan, pođe na počinak. Sutradan evo ga po treći put pred kamenim kipom kraj morske obale. Dugo gleda kamenu ženu i željno iščekuje, hoće li mu se ponovo javiti i savjetovati, što mu je činiti, da iznese živu glavu. I doista! Glava se pokrene, oči se otvore i milo ga gledaju. Žena se blago nasmiješi i tiho tihano mu prozbori:

»Mladiću! Ne boj se ništa. Sve će poći kao po loju. Budi hrabar, jer te večeras čeka ono najteže. Pazi, što ću ti reći. Večeras ne trebaš se nigdje sakrivati. Samo kad dođeš na stražu, ne smiješ ostati na određenom mjestu na desnoj strani grobnice, nego odmah skoči na lijevu stranu. Pušku položi na tle i zatim ostaj na mjestu kao ukopan. Carevna će izaći iz groba i odmah potrčati na crkveni kor. Zatim će dobro pretražiti čitavu crkvu, a kroz to će odmaknuti vrijeme, i kad te ne bude našla,

vratit će se k oltaru, kleknuti i moliti. A ti joj onda tiho priđi iza leđa i čvrsto je rukama obujmi. Pritisni je snažno na svoje grudi i ne dopusti, da ti se otme ili da te za sobom povuče u grobnicu. Ona će ti se otimati i borba će biti teška. Ali ti se ne daj. Budi hrabar! Čim odbije dvanaesti sat, bit će dobro. Spašeni ćete biti oboje.«

Kamena žena to reče, zašuti i ukruti se. Momak je i dalje ostao neko vrijeme pred kipom, ali videći, da se kip ukočio, otide.

Nastupila je noć. I kad se primakne vrijeme službe, momak je po treći put odveden na stražu u crkvu. Čim osta sam u crkvi, skoči s desne na lijevu stranu grobnice, pušku položi na tle, uspravi se i zatim na mjestu ukoči kao kip.

Uto odbi jedanaesti sat. U crkvi se sve potrese. Orgulje same od sebe zasviraju, svijetla se zapale i crkva bljesne u divnom sjaju. Grobnica se otvori i iz nje izađe carevna. Sva je u bijelini. U kosi joj bijeli cvijetovi, a u ruci kita divnih bijelih ružica. Divna je kao nevjesta. Čim izađe iz grobnice, pohrli carevna na kor, ne bi li našla vojnika. Ne našavši ga ondje, poleti na propovjedaonicu. Ni ondje ga nema. Zatim obiđe svu crkvu i pomno pretraži svaki kutić. Nigdje ga nema. Međuto je već vrijeme poodmaklo. I ne našavši nigdje vojnika carevna se uputi prema oltaru. I došavši onamo klekne i stane moliti.

Momak milo gleda prekrasnu carevnu, svoju žarku i čistu ljubav. I gle! Malo što u tom svom snatrenju ne zaboravi na sebe i čitav svijet. U dobar čas sjeti se riječi, što mu ih još za dana reče kamena žena na morskoj obali. Za tren se osvijesti, ojunači i tiho krene prema carevni. Kad joj se iza leđa približio, obujmi je čvrsto svojim mišičavim rukama i iz sve snage privine na uzburkane grudi. Carevna se iz petnih žila otima i hoće da ga povuče u grobnicu. Ali momak upre sve snage i ne da se ni maknuti s mjesta. Nasta teško hrvanje. Znoj već curi momku niz obraze. Ali uto odbi dvanaesti sat. Carevna klone u snazi i ona se prene, kao iz

sna. Pogleda oko sebe, i našavši se u naručaju ljubljenog momka, milo progovori:

»Dragane moj, ljubavi moja! Mnogo sam pretrpjela radi ljubavi prema tebi, ali i ti si nevin radi mene stradao u teškoj tamnici. Evo, sad je kraj naših patnja i muka. Svojom neustrašivošću i junaštvom spasio si mene i sebe. Providnost Božja je htjela, da se nas dvoje kroz patnje i muke nađemo i da budemo zauvijek svoji.«

A momak jedva dočekavši te riječi ljubljene djevojke, odgovori:

»Carevno! Jedina ljubavi moja! Tvoj sam i ostajem do Božje volje!«

Carevna mu se slatko nasmiješi i prihvativši ga za ruku povede pred oltar. Ondje oboje kleknu i iz dubine srdaca zahvale Bogu, što ih je oslobodio patnja i udijelio im toliku sreću.

Uto se otvore crkvena vrata i u crkvu uniđe smjena. I kad vojnici ugledaju carevnu i vojnika, kako jedno do drugoga kleče pred oltarom, pobjegnu i dojave caru, što su u crkvi vidjeli. Car dozove starca redovnika isposnika i zamoli ga, da sam pođe vidjeti i ispitati, što se u crkvi dogodilo.

Starac redovnik pođe u crkvu i stupivši na oltar, zapita carevnu i vojnika:

»Djeco, što želite?«

»Želimo se vjenčati!« — odgovore mu oni u jedan glas.

Starac redovnik ih vjenča i blagoslovi, a zatim predvede pred cara. Kad se car na vlastite oči uvjeri, da je vojnik svojim jnuačkim i odvažnim držanjem riješio njegovu kćerku, veselo odobri njihovo vjenčanje. I od velike radosti priredi sjajan pir, na koji pozva svoje vojvode i ostale dostojanstvenike iz čitavog carstva. A lijepog muža svoje kćeri proglasi svojim nasljednikom na carskom prijestolju.

NEBOJŠE

Ive, Jože i Martin bili su momci od oka. Po ljepoti i snazi nadaleko im nije bilo premca. Svijesni toga uzoholili se i posvuda hvalili, da se nikoga ne boje.

A živio je u njihovom selu imućan i razborit seljak Tone Bura, kojemu se to njihovo hvalisanje nimalo nije dopadalo. Dugo je Tone Bura razmišljao o tome, kako bi momke, koji su inače bili čestiti i marljivi poslenici, izliječio od te njihove mane. Kad je konačno smislio najbolji način, odluči dozvati ih redom jednoga za drugim k sebi, ali tako, da nijedan od njih ne dozna za drugoga.

I tako osvane jednoga dana u kući Tone Bure najprije Ive. Nakon uobičajenog pozdrava povede Tone Ivu u posebnu sobu i reče mu:

»Čuješ, Ive! Znam, da si odvažan momak. Upravo takav je meni potreban. Ali prije nego li ti povjerim, o čemu se radi, moraš mi zadati tvrdu vjeru, da ćeš o svemu, što ovdje čuješ, šutjeti kao grob. Nikome, pa ni najboljim prijateljima, ne smiješ ni riječi kazati.«

»Ne boj se, Tone,« Ive će. »Zadajem ti tvrdu vjeru da od svega, što mi povjeriš, ne će nitko doznati ništa.«

»Dobro. Tako se i pristoji. A kad izvršiš ono, što od tebe zatražim, obilno ću te nagraditi.«

»Eh, onda još bolje,« Ive će veselo.

»A sada čuj, o čemu se radi,« nastavi Tone Bura. »U kućici nasred mog vinograda za Bilo-gorom leži mrtvački lijes. Večeras u deset sati trebaš biti ondje. Kad dođeš u kućicu, leći ćeš u lijes i u njemu kao mrtav ležati sve do jedan sat iza ponoći. Zbivalo se oko tebe, što mu drago, ne smiješ se kroz čitavo to vrijeme ni maknuti. Jesi li razumio?«

»Jesam!« Ive će.

»Pristaješ li na moj prijedlog?« zapita Tone Bura.

»Pristajem,« Ive će ponosno i pozdravivši Tonu otide.

Nakon nekog vremena eto Jože. Tone Bura odvede i njega u posebnu sobu, te će mu:

»Jože! Pozvah te, jer te nužno trebam. Ali prije svega moram ti reći, da ono, što ovdje čuješ, mora ostati najveća tajna. Nitko ne smije o tom doznati ni slova. Jesi li razumio?«

»Jesam,« Jože će.

»Dakle čuj!« — nastavi Tone Bura. »U kućici, koja, kako znadeš, leži nasred mog vinograda za Bilo-gorom i u kojoj si više puta zapjevao sa svojim prijateljima, jedan je mrtvački lijes. I ja trebam odvažnog i neustrašivog čovjeka, koji bi večeras u jedanaest sati došao u kućicu, sjeo kraj lijesa i čuvao ga do jedan sat iza ponoći. Mislim, da bi ti bio najzgodniji za taj posao. Što veliš na to? Bi li ti bio kadar to izvršiti?«

»Bih. Ja ću to i izvršiti,« Jože će odvažno.

»A da ti na straži ne bude dosadno,« primijeti Tone Bura, »dobit ćeš od mene pršuta i nekoliko litara dobrog crnog vina.«

»Pa to je sjajno!« oduševljeno će Jože.

»A poslije obavljenog posla dobit ćeš od mene još i lijepu nagradu,« reče Tone Bura.

»Znao sam, da si čovjek na mjestu,« Jože će. »Ne hvale te badava seljani i težaci.«

»Ostavi hvalu po strani! Zasad je glavno, da večeras točno u jedanaest sati budeš na straži u kućici u mojemu vinogradu. Za ostalo ćemo lako. Nešto prije devetog sata navečer dođi k meni, da ti predam pršut i obećano vino,« završi Tone Bura razgovor i otpusti Jožu.

Malo nakon toga osvane u Burinoj kući Martin, posljednji od trojice naših junaka. Tone Bura i njega povede u posebnu sobu i reče mu:

»Martine, neka te ništa ne čudi, što te pozvah ovamo u kuću. Imam ti nešto povjeriti ili bolje rečeno nešto te zamoliti. Ali prije nego ti išta kažem, moraš mi čvrsto obećati, da o tom našem razgovoru nikomu ne ćeš ništa kazati.«

»Tvrdo ti to obećajem,« Martin će svečano.

»S te je strane dakle sve u redu,« Tone Bura će i zatim proslijedi: »A sada evo da ti kažem, o čemu se radi. Večeras trebam neustrašivog momka, koji bi prerušen u đavla s rogovima na glavi i verigama u rukama točno o ponoći pošao do one kućice, koja se uzdiže u sredini mog vinograda za Bilo-gorom. Prispjevši onamo trebao bi verigama udariti o vrata, otvoriti ih i zatim proviriti glavom u kućicu.«

»Ništa lakše od toga,« Martin će.

»Ti bi dakle bio spreman to izvršiti?« zapita Tone Bura.

»Da!« odgovori ponosno Martin.

»Pravo da ti kažem,« nastavi Tone Bura, »ja sam to od tebe i očekivao, pa sam te za to i pozvao ovamo k sebi.«

»Budi bez brige, Tone,« Martin će. »Izvršit ću sve, kako želiš. Točno o ponoći bit ću u tvom vinogradu okrabuljan kao pravi đavao.«

»U redu, Martine! Veseli me, što si tako spremno prihvatio moj prijedlog. Uvjeren sam, da ćeš preuzetu zadaću točno i izvršiti. A nakon toga dođi ponovno k meni, da te za izvršeni posao nagradim, kako treba,« završi Tone Bura dogovor.

Martin se zatim oprosti s Tonom i pođe kući da pribavi sve potrebno za noćnu pustolovinu.

Dan se primiče kraju. Rana je jesen. Seljaci i seljakinje vraćaju se izmoreni od teškog rada na poljima svojim kućama. Mali pastiri i pastirice tjeraju sita goveda i ovce u staje. Majke s kućnih pragova dozivaju svoju nestašnu dječicu u kuće na večeru i spavanje. Susjed priča susjedu o završenom dnevnom poslu. U selu je živi žamor.

Konačno je pala noć i selom je zavladala tišina. Samo tu i tamo odjekne lavež pasa, budnih čuvara sela.

Tmica je. Sve su seoske kuće obavijene tamom. Samo iz Burine kuće prodire tanak mlaz svijetla. To Tone Bure čeka Jožu. I Jože se nešto prije

devetog sata doista došulja u Burinu kuću. Tone Bura ga odvede u podrum i ondje mu najprije nareže obilan obrok tečnog pršuta. Zatim mu preda hljeb izvrsnog pšeničnog kruha i barilo fine crne istarske kapljice. Jože veselo preuzme sve te dobre darove i odšulja se u noć.

Tek što Jože odmaknu pete, izađe iz kuće Tone Bura i uputi se u svoj vinograd za Bilo-gorom. Prispjevši onamo sjedne pod smokvu, odakle je neviđen mogao vidjeti kućicu i sve, što se oko nje zbiva.

Sve se više približava čas, kad treba da započne vesela igra. Tone Bura postaje neustrpljiv i već se u njemu rađa sumnja, hoće li momci održati svoju riječ. Nijesu li se možda u posljednji čas jedan drugomu povjerili i tako otkrili njegovu zamku? Ali ne, ne, toga oni nijesu učinili, jer, evo, već se netko približava vinogradu. To je sigurno Ive, koji ima doći prvi u kućicu usred njegova vinograda. Jest, to dolazi Ive. I kad na seoskom tornju odbi deseti sat, vrata se na kućici otvore i Ive uniđe. Zaplamsa šibica i za čas se ugasi. Ive legne u mrtvački lijes i sada prema dogovoru čeka. Održao je riječ. Tone Bura je zadovoljan.

»Kad je došao Ive,« misli Tone Bura u sebi, »doći će sigurno i ostala dvojica.«

U vinogradu zavlada tišina. Nasta dugo čekanje. U kućici se ne miče nitko. Kao da ondje zaista leži pravi pravcati mrtvac! A i Tone Bura čuči mirno pod smokvom i ustrpljivo čeka.

Na seoskom tornju odbi jedanaesti sat. I gle! Prema kućici šulja se opet netko. To je Jože, jer u rukama nosi barilo vina, pršut i kruh. Već je pred kućicom. Jože udari nogom o vrata i ona se sama otvore. Ušavši u kućicu odloži teret. Zatim napipa rukama lijes i sjedne kraj njega ni ne sluteći, da u njemu kao tobožnji mrtvac leži njegov vjeran drug Ive.

Jože sjedi i razmišlja, što bi moglo biti u lijesu. Rado bi pripalio šibicu i pogledao, ali mu srce veli, da toga ne učini.

»Čemu da razbijam glavu nepotrebnim mislima?« misli Jože u sebi. »Neka bude, što hoće! Ja se ionako nikoga ne bojim. Nego evo, imam pršuta, kruha i vina, pa ću radije jesti i piti. Tako će mi brže proći vrijeme.«

I dohvativši pršut, kruh i vino, stane jesti i polagano piti. Kako je pri tom Ivi bilo pri duši, to je on sam najbolje osjetio i znao.

Tone Bura se čudi, što iz kućice nitko ne uteče.

»Valja priznati,« pomisli on, »vraški su to momci. Ive je svakako junak, kad od straha ne uteče pred novonadošlim gostom. Ali da vidimo, hoće li se tako držati do kraja.«

I opet je u vinogradu zavladala tišina.

Konačno na seoskom tornju odbi ponoć. Tone Bura ugleda, kako se uz vinograd prema kućici penje neka čudna prikaza. Na glavi joj rogovi, a u rukama velike željezne verige. To je Martin! Sve nekako poskakuje. Već je pred kućicom. I najednom zazveče teške verige. Prikaza udari snažno verigama o vrata i otvorivši ih nazre se glavom u kućicu.

I gle, što se najednom dogodi! Na udarac veriga o vrata digne mrtvac glavu, a kad na vratima ugleda đavla s rogovima, skoči kao gromom ošinut i pobjegne. Jože se preplaši pred mrtvacem, koji je ustao iz lijesa, pa i on uteče glavom bez obzira. Prestraši se i đavao, kad ugleda onu dvojicu, kako jurnuše iz kućice. I tako ti, brajne moj, nasta velika utrka. Ive, tobožnji mrtvac, uteče od straha pred Martinom, tobožnjim đavlom, Jože uteče od straha pred Ivom, tobožnjim mrtvacem, a Martin, tobožnji đavao, od straha pred obojicom. I tako pobjegoše od straha jedan pred drugim. A jurili su i skakali jedan pred drugim preko trsova i živica kao pomamni.

A Tone Bura se pod smokvom od srca smijao, što mu je šala tako sjajno uspjela.

Ive, Jože i Martin nikada se više nijesu isprsavali i hvalili, da se nikoga ne boje. Postali su skromni. Izliječio ih je njihov mudri susjed Tone Bura.

OTMICA LJEPOTE-DJEVOJKE

Bio u selu momak neženja, imućan doduše, ali kratke pameti. A borme ni ljepotom se nije mogao podičiti. Mogla mu je biti četrdeseta. Živio je sam samcat kao odsječeni panj. Više se puta pokušao oženiti, ali ga usprkos njegova bogatstva nijedna djevojka nije htjela za muža.

Dozlogrdi to njegovo samovanje prijateljima, pa odlučiše pod svaku cijenu naći mu ženu. Sporazumješe se s njime, da će u trećem selu oteti djevojku, jedru i lijepu kao jabuka, i dovesti mu je u kuću. To i učiniše. Jedne se noći djevojka — ni sama ne zna kako — nađe u momkovoj kući.

»Prijane,« prijatelji će mu nakon uspjele otmice. »Djevojka je eto u tvojoj kući, a sada se nastoj sam s njome nekako nagoditi. Mi se u to ne ćemo miješati, jer ti i onako ne možemo pomoći. A da ti djevojka ne pobjegne, zaključaj sva vrata na kući i ne puštaj je nikuda samu.«

On ih posluša. Brižljivo zaključa vrata, ključeve spremi u džep i pođe na počinak.

Drugog jutra momak spremi izvrstan doručak. Upravo, kad si je najbolje mastio brk i debelim prstima umakao kruh u zdjelu, pojavi se nečujno u kuhinji ljepota — djevojka. Stane kao ukopana videći pred sobom gojnog domaćinu.

»Lijepi moj Umakalo«, ona će nakon nekog vremena, »reci mi, molim te, za koga sam ja ovamo dovedena?«

»Kao da bi za me!« odgovori on gledajući je ispod oka i brišući si masnim prstima brk.

Djevojka se iznenadi, ali ne izgubi prisutnosti duha. Polagano se približi momku i upusti se s njime u razgovor. Riječ po riječ dozna, u kakvim prilikama živi ostarjeli momak.

»E pa da,« lukavo će ona, »ne može ovakvo gospodarstvo bez ženske glave.«

»He — he — he! Ne može bez ženske glave!« on će veselo gledajući ljepotu — djevojku.

»Nego, lijepi moj Umakalo,« nastavi ona, »dosta je razgovora. Kuća je velika, pa nam treba marljivo prionuti uz posao. Ali prije toga rado bih kao nova domaćica razgledala stoku i ostalo gospodarstvo. Ali evo sva vrata na kući su zaključana, pa ne mogu nikuda izaći. Zato te, slatki Umakalo moj, molim, da mi predaš ključeve.«

»He — he— he! Ključeve!« nakesi se on. »To ne može biti, jer bi mi pobjegla.«

»Ne budali! Kuda da bježim?« ona će. »Ta vidiš, suđeno mi je, da s tobom živim. Nego ako mi ne vjeruješ, uzmi konop i veži me.«

On je posluša. Uzme dugi konop i čvrsto je sveže oko pasa, a zatim joj izruči ključeve. Držeći drugi kraj konopa prođe s njome po cijeloj kući. Kad su prispjeli do posebnog otvora, kroz koji se niz ljestve silazilo iz kuće u podrum, gdje je među inim bio i ovčji tor, djevojka siđe i najednom se nađe među ovcama. Tapkajući po tami uhvati ovna za rogove. I odmah stvori spasonosnu odluku. Dok se momak vrtio gore oko otvora, da se i on spusti niz ljestve u podrum, djevojka se brzo riješi konopa i njime čvrsto sveže ovna za rogove. Obavivši to potrča između usplahirenih ovaca prema vratima podruma, otključa ih i pobjegne.

Ovan čvrsto privezan konopom za rogove, stane skakati, trzati se i blejati. A momak misleći, da to djevojka trza konopom želeći ga se riješiti i pobjeći, pritegne jače i poviče odozgo:

»Beči, bleji, koliko hoćeš, ali pobjeći mi ne ćeš!«

Nasta veliko natezanje. Momak vuče s jedne, a ovan s druge strane. Ne da se momak, a ne da se borme ni ovan. Na kraju momak napevši svu snagu izvuče po ljestvama iz podruma — ovna.

Kako li se iznenadi, kad pred sobom umjesto djevojke ugleda svog ovna! I sinu mu pred očima, da ga je djevojka ipak nadmudrila i pobjegla.

BUDALASTI SIN

Imala udovica žena jedinca sina, jaka i zdrava, kao dren. Mladenačka snaga kipi u njemu. Ali kakva korist od toga, kad mu, kako se ono veli, svi kotači u glavi nijesu na mjestu.

Teško je ženi. Imanje prilično, u staji nešto rogate i sitne stoke, a kuća bez pametne muške glave. Ali što jest, jest! Valja priznati, žena se junački drži. Pametna je glava. Sve vidi i na sve dospijeva. Radi i za sebe i za sina.

A sin? Pusta lijenčina. Niti na što misli, niti mu je do rada. Najradije leži na dugoj kuhinjskoj klupi kraj ognjišta. Ondje bezbrižno spava ili bulji u zrak.

»Ustaj, lijenčino!« majka će mu jednoga dana. Dosta si se naležao i naspavao. Eto, moram hitno u polje, da naberem nešto zeleni za svinje, a ti međutim pripazi na kruh, koji se peče na ognjištu. Još malo, pa će se izvući,* a kad se izvuče, izvadi ga. Vatri primetni još nešto drva, da se kruh dobro izvuče.«

»Hoću, majko!« odgovori sin.

Majka pođe. Sin se protegne na klupi, zijevne i zatim se polagano digne. Približi se ognjištu, na kojemu se pod črepnjom peče kruh. Bulji on u črepnju i vatru na njoj, te sve čeka, kad će se kruh izvući. Gleda on i gleda, ali kruh nikako da se izvuče. Zato stane ložiti sve jače i jače. I rasplamsa se snažna vatra. Iskre vrcaju na sve strane.

Zamalo vrati se žena i iz dvorišta se začuje njezin glas:

»Sinko, je li se kruh već izvukao?«

---

* Ispeći.

»Nije, majko! Ali ću ga ja sad izvući!« reče on i stane razgrtati onaj silan žar sa črepnje. Zatim pograbi črepnju i baci je nasred kuhinje. Žar se rastrese po cijeloj kuhinji.

Osjećajući, da nešto nije u redu, pohrli žena u kuhinju. Ima što i vidjeti. Puna kuhinja žeravice i razbuktalih cjepanica. U opasnosti je kuća. Skoči žena i dohvativši sud s vodom stane marljivo gasiti. Teškom mukom ugasi vatru i spasi kuću. Ali kruha ne spasi. Spali ga ona silna vatra.

*

Nakon nekog vremena ponesta ženi brašna. A bez brašna nema ni kruha ni tijesta. Što da učini? Misli ona: da pošaljem sina u mlin ili da ga sama ostavim kod kuće, da pripazi na kuću i stoku. I konačno smisli: bolje je sina poslati u mlin.

»Hej, sinko!« ona će mu. »U kući nemam ni praška brašna. A bez kruha smo. Zato uzmi vreću žita, natovari je na magarca, pa hajd u mlin. Požuri se, da brašno što prije dobijem, jer ga hitno trebam.«

Sin posluša majku. Pograbi vreću sa žitom, natovari je na magarca i već htjede krenuti, kad li se nečemu dosjeti.

»Majko!« on će prije polaska. »Veliš, da brašno hitno trebaš. Ali nijesi mi rekla, kako da ti ga pošaljem.

»Makar po vjetru!« majka će u hitnji ni ne misleći na to, da bi od toga mogla nastati kakva nova budalaština njezina sina.

Momak sretno prispije u mlin. Na sreću ne izgubi ni magarca ni žita. Mlinar mu odmah naspe i ispod žrvnja vrca brašno, da je milina gledati. Momak gleda i držeći mlinarsku lopaticu u ruci nešto smišlja. Vani duva vjetar. Momak najednom skoči. Zahvativši lopaticom brašna pohrli na mlinska vrata i baci brašno u zrak govoreći:

»Vjetre, nosi majci brašno!«

I tako on neprestano sipa i sipa, dok sve brašno ne prosipa. A kad bi gotov, uzme praznu vreću, zajaše magarca i krene kući pjevajući.

Kad dođe kući, zapita ga majka:

»A gdje je brašno?«

»Poslao sam ti ga,« on će.

»Po kome?« zapita ona.

»Po vjetru, kako mi ono reče,« on će

»Uh, nevoljo! Nikad od tebe ništa!« ona će i dohvativši batinu junački ga izdeveta.

*

Vrijeme prolazi. Žena mora i opet jednoga dana u polje, pa će sinu:

»Nevoljo moja! Moram u polje. Pripazi na kvočku. Kad sleti s legla, baci joj nešto žita. Ali pazi, da ne ostane dugo izvan legla, jer bi se mogla jaja ohladiti, pa se pilići ne bi izlegli.«

Majka pođe, a sin se polagano dovuče do legla. Kvočka skoči s legla, a on joj baci žita. Ali da se jaja ne ohlade, mjesto kvočke sjedne on na jaja. I što bi? Kad se digne, vidi, da su sva jaja zgnječena. Odoše pilići!

Majka se vrati i opet vidi nesreću. Viče, galami, lupa po kući, kara sina, ali eto — jaja ne povrati.

»Sinko, sinko!« ona će. »Ja više ne mogu ovako. Nego hajde, oženi se. Lakše će žena vladati s tobom, nego li ja.«

»A gdje da nađem ženu?« on će.

»Pođi u crkvu! Kad svrši služba Božja, izađi iz crkve prije ostalih i pričekaj, dok stanu izlaziti djevojke. Kad izađu djevojke, bacaj oči po njima. I na kojoj ti se oko zaustavi, onu isprosi i ženi.«

Osvanu nedjelja. Momak pođe ujutro u ovčji tor, — a bilo je ondje tridesetak lijepih ovaca — potegne nož iz džepa i svim ovcama iskopa oči. Natrpavši zatim ovčjim očima džepove pođe u crkvu. Kad svrši služba Božja, izađe među prvima, da sačeka djevojke. Kad se pojave djevojke, stane vaditi iz džepa ovčje oči i bacati ih po njima. Baca on oči, ali se nijedno ne zustavi na djevojkama, nego sve

padaju na zemlju. Baci on posljednje oko i gle! Ono se zaustavi na grbi neke postarije usidjelice.

Vrati se momak kući, a majka će mu:

»Sinko! Jesi li bacio oko na koju djevojku?«

»Jesam, majko!« odgovori on. »Oko mi se zaustavilo na jednoj, ali te ne ću nikako oženiti.«

»A zašto ne ćeš, sinko?« zapita majka.

»Stara je i grbava,« on će i nastavi: »Kako bacih oko, ono se zaustavi na njenoj grbi.«

»Nu, nu, a kako se to moglo dogoditi?« majka će čudeći se... I posumnjavši, da je budalasti sin morao opet počiniti kakvu budalaštinu, zapita:

»A kakve si to oči bacio, sinko?«

»Ovčje,« on će prostodušno.

Prestraši se žena. I ne progovorivši više ni riječi pohita u ovčji tor. Tjera ovce iz tora, a one bolno bleje i jedna u drugu udaraju. Teškom mukom istjera ih iz tora i na svoje veliko zaprepaštenje ustanovi, da su sve ovce slijepe. Njezin je budalasti sin svima iskopao oči!

LJUDSKA MUKA NEMA TUKA

Živjeli nekad muž i žena; muž tat, a žena poštenjakinja.

Jedne večeri posjetio muža prijatelj. Rekli su, da će do kasna razgovarati, pa su poslali ženu spavati. Žena je pošla u sobu, a oni malo zatim dovuku odnekuda zaklanog brava* i objese kotao nad vatru. U kotlu se kuhao cijeli brav. Žena je kroz rupu ključanice na vratima promatrala, kako oni kuhaju. Vidjela je, kako su skinuli kotao s vatre, kako su iz kotla izvukli kuhanog brava, kako su jeli i u kratko vrijeme cijeloga pojeli, da im nije preostala ni mrva. Jedan je čak sebi otro bradu veleći:

»Još bih jeo!«

Sutradan je žena za objed kupila pola kilograma mesa, skuhala juhu i pripremila nešto krumpira. Objedovali su i nasitili se. Još je ostao komadić mesa.

Žena kaže svome čovjeku:

»Gle, sinoć ste ti i prijatelj pojeli cijelog brava, pa ste na kraju bili još gladni, a danas nas dvoje ne možemo da pojedemo ovo meso, jer je pošteno i blagosloveno. Ljudska muka nema tuka**. Ja sam kroz ključanicu gledala i vidjela: tebi na ramenu sjedio je onaj s rogovima, pa s tobom jeo, i svagda kada si ti metnuo u usta jedamput, stavio bi vrag tri puta.«

Taj čovjek nije nikada više krao.

* Uškopljeni ovan.

** Ovo je istarska poslovica, koja ima isti smisao kao i poslovica: »Oteto prokleto« ili »Nepravedno stečeno nije blagosloveno«.

MARKO I MAGARAC

Marko pratio iz sela desetero magaradi, dva svoja i osmero iz susjedstva, goneći na njima u grad drva. Kad se vraćao kući, uzjaše na jednoga, a onih devet tjera pred sobom. Došavši u blizinu svojeg sela, stane magarad brojiti, i svaki put nađe, da ih je devet, jer onoga, na kojem jahaše, nije brojio.

Putem prođe neki čovjek i Marko ga zapita:

»Po Bogu brate, ne srete li na putu jedno magare?«

»A koliko si ih, bolan bio, imao?« upita čovjek.

»Imao sam ih desetero, no sad ih ne vidim nego devetero.«

I čovjek dosjeti se odmah, da Marko ne broji magarca, na kojem jaše, pa mu reče:

»Ja ih vidim jedanaestero, a ne desetero!«

»Gdje, ako Boga znaš?« Marko će.

»Evo,« odgovori čovjek, »devet pred tobom, a jedan pod tobom — to su deset, a ti si jedanaesti, kad takvu pamet imaš.«

VILE NA MOTOVUNŠTINI

U stara vremena naselile su se u okolici grada Motovuna prekrasne vile. Prva vila je vidjela, kako je zemlja neobrađena, pa ju je obradila. Posadila je vinovu lozu, pa u okolici Motovuna rodi izvrsno vino. Druga je zasadila masline i pravila izvrsno ulje. Treća je pošla k moru i iz morske vode vadila sol.

Kasnije su se vile povukle u ledene gore na sjever. Ljudima oko Motovuna i blizu mora ostavile su plodnu zemlju, lijepe vinograde, maslinike i solane.

BRŠ, BRŠINKO*

(Legenda)

Isus i sveti Petar hodali su po svijetu sa štapovima u rukama i torbama na ramenima. I dođu neko veče kasno u neku kuću u pustoši i zamole prenoćište. Muža nije bilo kod kuće, a žena im dade mjesta za spavanje. Narednog jutra putnici zahvale za prenoćište i pođu dalje.

Malo nakon toga vrati se muž kući, a žena mu ispriča, da su kod njih noćila dvojica putnika i da su u torbama zacijelo nosili puno novaca.

»Hajde žurno za njima!« žena će. »Ne mogu još biti daleko, pa im oduzmi sav novac!«

On pođe, dostigne ih i zapita:

»Jeste li vi oni skitnice, koji ste noćas prenoćili u mojoj kući?«

Oni potvrde, a on im na to reče:

»Vi imate mnogo novaca. Predajte mi ih milom ili ću vam ih oduzeti silom!«

»Brš, bršinko! Vari na!« reče Isus i razbojnik se u tren oka pretvori u magarca i pođe za njima.

Kad dođu Isus i sveti Petar u neko drugo selo, stanu ih ljudi pitati, bi li prodali magarca. A Isus im odgovori, da magarac nije na prodaju, nego rado će ga dati u najam i magarac će jesti, što mu tko da, i nositi, što tko na nj natovari. I tako se pogodi s onim seljanima za godišnji najam, a odlazeći iz sela reče, da će do godine doći po magarca i po najam.

Prođe godina. Isus i sveti Petar vrate se u ono isto selo, uzmu magarca i najam te se upute put one kuće, u kojoj su pred godinu dana bili prenoćili.

---

* Tako u nekim krajevima Istre dozivlju magarca.

Kad dođu u kuću, zamole ponovo za prenoćište. Žena ih primi, a magarca odvede u staju. Kad se ujutro dobro razdanilo, zapita Isus ženu:

»Gdje ti je muž?«

A ona odgovori:

»Tužna li sam i žalosna! Lani onog jutra, kad ste ovdje prenoćili, otišao je nekuda i od onog časa nema od njega ni traga ni glasa.«

»Bi li ga prepoznala, da ti dođe?« zapita Isus.

»Bože moj! Kako ga ne bih prepoznala? Kad bi samo došao!«

»Dovedi mi magarca!« Isus će joj. A kad ga žena dovede, ponovo će Isus: »Brš, bršinko!« i magarac za čas postane njezin muž. Isus joj zatim dade onaj najam, što ga je njezin muž kao magarac zaslužio, i reče: »Tko hoće imati novaca, neka se za njih znoji i muči!«

I zajedno sa svetim Petrom krene dalje po svijetu.

KAKO JE NASTAO KRAS U ISTRI?

Kad je Bog stvorio svijet, ostala mu još hrpa kamenja. Zato je Bog naložio anđelu Gabrijelu, da to kamenje porazbija i ponese u more. Gabrijel je porazbijao kamenje, metnuo ga u vreću i ponio prema moru. Na Krasu ga opazio đavao, koji se pošuljao za njim, i prerezao mu vreću. Kamenje je palo iz vreće i pokrilo zemlju do mora. No Bog se smilovao jadnom narodu na Krasu i naredio, da ondje raste vinova loza, koja daje izvrsno vino teran.

LEGENDA O SV. NICIFORU

Visoko nad rijekom Rašom usred strmog proplanka, a na cesti, koja iz Plomina na moru preko raške doline vodi u grad Pazin, središte Istre, leži gradić Pićan, nekadanje sijelo starodrevne biskupije (osnovana 524., ukinuta 1785. godine i pripojena tršćansko-koparskoj biskupiji.). Prvi pićanski biskup bio je sv. Nicifor. Njegov blagdan slavi se 9. veljače.

*

Biskup Nicifor upravljao je mnogo godina mudro svojom biskupijom. Živio je svetim životom. A od svojte imao je kod sebe nećakinju Anu, koja ga je redila i upravljala njegovim kućanstvom.

Stari lisac, đavao, kojemu je sveti život biskupa bio zazoran, umiješa i tu svoje prste, te smuti pamet biskupovom stadu. I ljudi kao ljudi stanu misliti i govoriti zlo o svom biskupu i njegovoj nećakinji, a konačno ga i tuže sv. Ocu Papi, da živi nećudorednim životom. I sv. Otac pozove sijedog starca biskupa u Rim na opravdanje.

U ono davno doba putovanje u daleki Rim nije bilo tako lako i ugodno kao danas. U ondašnja vremena morali su ljudi većim dijelom pješačiti od mjesta do mjesta, da dođu do cilja.

I sijedi biskup Nicifor odluči poći pješke u Rim. Prtljagu natovari na magarca i u pratnji svoje nećakinje Ane krene jednog dana iz Pićna. Putujući tako prispiju oni do šumice u zapadnoj Istri i ondje se zaustave, da se odmore. S magarca skinu bisage, u kojima je bila hrana, i bȁštu* te ga puste, da pase. A sami legnu u hladovinu krošnjate lipe, i tvrdi

* Samar.

ih san svlada. Dok su spavali, došulja se vuk i zakla im magarca. Kad se probude, vide, da je magarac zaklan. Ana udari u plač i stane naricati:

»Striče moj! Jadni li smo! Što ćemo sada?«

Starac uze tješiti nećakinju i kaže joj, da mu se u snu prikazao anđeo i tješio ga. A zatim ustavši se na noge reče:

»Ano, spremi stvari! Nosit će ih onaj, koji nam zakla magarca.«

Ana u čudu pogleda strica. A on međuto digne svoju staračku ruku i napravi pred sobom križ. I onog časa dotrči vuk i stane turati glavu pod bȁštu. Ana sva u strahu položi bȁštu na vuka. Zatim preko bȁšte prebaci bisage i čvrsto ih sveže. Vuk zatim pokorno nastavi put prema moru, a sijedi biskup i njegova nećakinja pođu za njim. Kad dođu do zapadne istarske obale, naloži starac nećakinji, da s vuka skine teret. Nakon što ona to učini, starac pusti vuka, da se vrati u šumu.

Dugo su se naši putnici odmarali na morskoj obali i gledali, ne će li negdje na morskoj pučini ugledati kakav brod, da ih preveze preko mora u Italiju. Ali uzaludno im čekanje. Broda ni otkuda nema. Biskupova nećakinja udari u plač i stane jadikovati:

»Striče! Evo, ostali smo bez magarca, a i vuka si otpustio. Sada nemamo ni broda ni lađe, da proslijedimo put. Ne možemo ovako sami ni naprijed ni natrag kući.«

»Umiri se, Ano, i budi ustrpljiva! Sve će opet biti dobro,« reče starac i dignuvši svoju posvećenu ruku blagoslovi more. Zatim uzme ogrtač i prostre ga po pučini mora. Gle! Ogrtač se napne. Biskup na to naloži nećakinji, da na ogrtač položi bisage i ostale stvari. Ona ga sva u čudu posluša i izvrši, što joj naredi. Kad je sve već bilo na ogrtaču, reče starac nećakinji, neka i ona sjedne na ogrtač kraj bisaga. Ona i to učini. Konačno starac sam sjedne na rub ogrtača. I gle čudo neviđeno! Ogrtač odjednom sam od sebe zaplovi po moru i krene put Italije. Preplovivši tako more iskrcaju se starac biskup i njegova

nećakinja na talijansko kopno i zatim nastave put prema Rimu. Došavši u Rim najave se kod Sv. Stolice. Biskupovu nećakinju smjeste u samostan časnih sestara, a starca biskupa u Vatikan, gdje mu dodijele priprostu sobicu, u kojoj nije bilo ništa drugo do li jedan krevet.

Bilo je to jednog lijepog sunčanog jutra. Milijuni sunčanih zraka prosu se zemljom. Jedna od tih zraka prodre kroz prozor u sobicu starca biskupa, da ga utješi. Starac, došavši u sobicu, smjesti bisage u jedan kut, a zatim se ogleda, kamo da objesi ogrtač. I ne našavši nigdje ništa, pomisli, da će biti najbolje, ako ogrtač prebaci preko sunčane zrake. Tako i učini. I gle! Ogrtač osta viseći na sunčanoj zraci. Zatim starac legne, da se odmori od dugog i napornog putovanja.

Nakon nekoliko vremena otvore se vrata sobice i u nju uniđe jedan od visokih papinskih dostojanstvenika, da starca biskupa odvede pred sv. Oca Papu. Kad taj ugleda, kako biskupov ogrtač visi na sunčanoj zraci, iznenadi se i uzbudi. Od uzbuđenja klekne pred sijedog pićanskog biskupa i reče mu:

»Sveti starče! Nije potrebno, da se opravdavaš pred sv. Ocem. Sve, što vidjeh, kazat ću mu.«

Visoki crkveni dostojanstvenik ispriča sv. Ocu, što je vidio u sobici sijedog pićanskog biskupa. I sv. Otac blagoslovi biskupov rad i poništi lažnu tužbu Pićanaca.

Starcu biskupu bi žao puta, što ga uzalud prevali od Pićna do Rima, pa Pićance prokune i udari ih kaznom, da moraju bosi plesati po trnju. Ali u starca je milostivo srce, pa nekoliko dana kasnije skine to prokletstvo i oprosti svojem stadu, što ga nedužna optuži sv. Ocu Papi.

Na povratku kući osjeti se starac biskup iznemoglim. Gleda smrti u oči i uvelike žali, što mu nije dano umrijeti u rodnom kraju, koji je nada sve ljubio. Umirući digne svoju svetu ruku, njome prekriži i u duhu blagoslovi rodni kraj, a one, koji su bili oko njega, zamoli, da mu poslije smrti odsjeku desnu ruku do lakta i pošalju u Pićan. Nakon toga

ispusti svoju plemenitu dušu. Kad je sv. Otac Papa doznao, da je starac biskup umro, naredi, da se izvrši njegova posljednja želja, i proglasi ga svecem.

Pićanci su iskreno požalili svoje klevete i najsvečanije dočekali svečevu ruku. Kao svetinju smjestili je u svoju crkvu, a sv. Nicifora, svoga biskupa, proglasili svojim zaštitnikom i patronom svoje crkve. Svečeva ruka izlaže se još i danas u pićanskoj župnoj crkvi na blagdan sv. Nicifora.

PREGAČA SUZA

U nekom istarskom selu umrla majci jedinica kćerka. Bijedna majka nije se nikako mogla utješiti. Neprestano je plakala i suze brisala pregačom.

Jednom joj se u snu prikaže pokojna kćerka i zamoli je, da više ne plače za njom.

Kćerka joj u snu reče:

»Pođi, majko, u crkvu, pomoli se pred oltarom Majke Božje i utješit ćeš se. Ako štogod u crkvi izgubiš, ostavi ondje.«

Narednog dana pođe nesretna majka u crkvu i pomoli se pred oltarom Majke Božje. A kad krene prema vratima, da izađe iz crkve i vrati se kući, ispadne joj pregača, kojom je brisala suze.

Žena ne podigne pregaču, nego je ostavi u crkvi.

Od onoga dana nije više plakala. Utješila se.

DVIJE-TRI O »ISTRANČICAMA«

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima izdaje u ovogodišnjim svojim članskim izdanjima ovu knjigu istarskih narodnih priča, da zadovolji ne samo književne potrebe svojih dosadašnjih čitalaca, nego da im pruži i knjigu o narodnom stvaranju hrvatskog naroda u Istri, koji je u zadnjim desetljećima toliko trpio, i da upravo ovom knjigom pokaže, da su snage narodne književnosti bile toliko jake, da se taj odvjetak hrvatskog debla mogao očuvati i junački prkositi odnarođivanju, a jačati se u borbi za jedinstvenost svih dijelova hrvatskog teritorija u novoj državi.

Istra je mnogo patila, mnogo se borila, ali je i pobijedila. Narodna svijest prošla je kroz razne kušnje, ali se ipak održala zahvaljujući onom nacionalno-duhovnom otporu, koji je osobito bio jak u duši istarskg seljaka.

Narodno blago istarskih Hrvata nije nipošto iscrpljeno ovom knjigom istarskih narodnih priča. Ovo je samo jedan mali doprinos k širem poznavanju toga blaga.

Nije potrebno osobito naglašavati, da je veliki hrvatski pjesnik Vladimir Nazor, dok je kao profesor služio u Istri i istarskom primorju, našao mnogo pobuda za svoje umjetničko stvaralaštvo. Sjetimo se onako uz put njegova »Velog Jože«, »Galijotove pjesme« i »Boškarine«, a i njegovih »Istarskih pripovijesti«, pa će nam odmah biti jasno, da je narodni otpor, narodna svijest, a i narodna, pučka, umjetnost uvjetovala umjetničku maštu pjesnika Nazora, koji nam je osobitom umjetničkom tvorbom ovjekovječio borbu Istre, slobodoljubive Istre, u svom divnom djelu »Veli Jože«.

Sastavljač ove knjige Vladimir Sironić pošao je istim putem, premda sa skromnim književnim nakanama, što se osobito opaža u obliku njegovih priča. Slijedio je u svemu narodni način pričanja, sažetost i nastojao je dati ono, što je bitno u narodnom pripovijedanju u Istri. Bitna značajka ovih priča jest u jačini zbivanja, uzetih iz života.

Ove priče uvjerit će mnoge čitaoce, da je hrvatski narodni stvaralac znao usvojiti mnoge značajke, koje su svojstvene i opće svim narodnim pričama svih narodâ, ali je, što je glavno, taj stvaralac znao i uspio svojom stvaralačkom snagom dati tom pripovijedanju svoj pečat, svoje narodno ruho i svoju jednostavnu, pučku, ali duboku misaonost.

Sve ove Sironićeve priče pokazuju te iste značajke. Osim onog maštovitog, što je suština priče, koja često u nekim pričama u ovoj knjizi prelazi u područje bajke, mi se u svim pričama susrećemo i s osobitom šalom, koja je nenametljiva, srdačna i prema tome zdrava. U ovoj značajci sigurno je Sironić, kao dobar poznavaoc narodne duše u Istri, ponajbolje naglasio vedrinu narodnog stvaralačkog duha, a naročito njegove ćudoredne snage, koje su ga u najtežim danima i održale.

Uvjereni smo, da će istarski prijatelji Književnog drušva sv. Jeronima i Društva sv. Mohora za Istru od srca pozdraviti ovu knjigu narodnih priča to više, što je ovo nakon dugih godina istarskog stradanja prva jeronimska knjiga, koja im dolazi, a poznato je, da su od prvih početaka Društva sv. Jeronima baš istarski Hrvati bili njegovi najvjerniji i razmjerno najbrojniji članovi i čitatelji. A što se evo, tek što je naša draga Istra opet oslobođena, čitalačkoj javnosti Hrvatske i cijele Jugoslavije daje u prvom redu odmah ova istarska knjiga, to svjedoči, kolika je opća naša ljubav prema tom dijelu naše domovine i našeg naroda. Ova će knjiga biti posebno mila svima, kojima dođe u ruke, i njeno će proširenje biti dokaz, kako svi znaju cijeniti vjekovne napore Istre, kao i njen budući prinos u procvatu na duhovnom i materijalnom polju cijele naše velike domovine.

SADRŽAJ

IZDANJE
DRUŠTVA SV. JERONIMA U ZAGREBU
(TRG KRALJA TOMISLAVA 21.)
U ZAJEDNICI
S DRUŠTVOM SV. MOHORA ZA ISTRU
TISAK NARODNE TISKARE U ZAGREBU
1945.